

ia²⁰⁰⁴**ca**

INTERNATIONAAL ASBESTCONGRES AMSTERDAM

13 en 14 mei

‘De vervuiler betaalt’
‘The polluter pays’

De vervuiler betaalt The polluter pays

Amsterdam, april 2004

Congrescommissie

- mw. Tinka de Bruin, voorzitter van het Comité Asbestslachtoffers;
- mr. Bob Ruers, advocaat en juridisch adviseur van het Comité Asbestslachtoffers, voormalig lid van de Eerste Kamer voor de SP; (voorzitter congrescommissie)
- dr. Paul Swuste, arbeidshygiënist, sectie Veiligheidskunde TU Delft;
- mr. dr. August Van, advocaat en juridisch adviseur van het Comité Asbestslachtoffers.

Inhoud

<i>Algemene informatie</i>	7
<i>Programma</i>	10
<i>De vervuiler betaalt</i>	15
Tinka de Bruin	
<i>Proportionele aansprakelijkheid bij longkanker</i>	19
Prof. mr. A.J. Akkermans	
<i>The Asbestos Frontline</i>	21
Laurie Kazan-Allen	
<i>Ontwikkelingen op het gebied van de diagnostiek van het maligne mesotheliom</i>	29
dr. P. Baas	
<i>Pleural mesothelioma in Western Europe and future trends</i>	31
Lex Burdorf, Paul Swuste	
<i>Asbestslachtoffers in Brazilië</i>	35
Frans van Kollem	
<i>De verantwoordelijkheid van de overheid</i>	37
Jan Marijnissen	
<i>Towards effective European legislation for victims of asbestos</i>	41
Erik Meijer	
<i>Eternit wereldwijd: meten met twee maten</i>	47
Bob Ruers	
<i>Multicausaliteit bij longkanker</i>	53
Prof. dr. ir. Tjabe Smid, VU	
<i>The struggle to establish accountability asbestos victims in South Africa</i>	55
Richard Spoor	
<i>Asbest in Goor en de gemeentelijke besluitvorming</i>	63
Paul Swuste, Pieter-Jan Biesheuvel, Flip Buurmeijer, Lex Burdorf, Mohssine Dahhan	

Inhoud

<i>Counting Eternit's victims among workers at the asbestos-cement plant and in the general population of Casale Monferrato, Italy</i>	73
Benedetto Terracini and Corrado Magnani	
<i>The social movement of asbestos victims in France</i>	79
Dr. Annie Thebaud-Mony	
<i>Eternit in Goor</i>	81
Anke Tiemens	
<i>Aansprakelijkheid voor asbesthoudende producten</i>	85
A. J. Van	
<i>Vormen van schadevergoeding</i>	89
A. J. Van	
<i>De Nederlandse asbestkaart</i>	93
drs. Machiel van der Woude	

De vervuiler betaalt

Algemene informatie

Inleiding

In 1993 kwam in Nederland het verbod op het gebruik van asbest en de productie van asbest en asbesthoudende materialen tot stand. Twee jaar later werd op initiatief van de Socialistische Partij het Comité Asbestslachtoffers opgericht. Het totaal aantal slachtoffers van asbest loopt nog steeds op. Was het aantal gevallen van mesothelioom in 2000 nog rond de 350 per jaar, de laatste voorspelling geeft een piek in 2017 met 490 slachtoffers. En in de tien jaar daarna zullen deze jaarlijkse aantallen naar verwachting snel teruglopen. Vergeleken met het buitenland zijn we een trieste recordhouder. Dit is zeer waarschijnlijk het gevolg van de kwaliteit van de medische infrastructuur en van de registratie, waardoor bijna alle mesothelioomslachtoffers worden opgemerkt. Intussen heeft Nederland een relatief goed systeem van schadevergoeding voor asbestslachtoffers ontwikkeld.

Het Comité Asbestslachtoffers heeft vastgesteld dat het gebruik van asbest en de blootstelling aan asbest, die aanvankelijk geconcentreerd waren in enkele industrietakken, zich langzaam maar zeker over bijna de hele samenleving hebben verspreid. Ook huisgenoten van fabrieksarbeiders en plattelandsbewoners, blootgesteld aan asbestafval, en zelfs consumenten blijken getroffen te kunnen worden door mesothelioom. Hoe ver strekt deze verspreiding zich uit en in hoeverre betaalt de vervuiler?

Internationaal zien we dezelfde ontwikkeling. Asbestslachtoffers worden gevonden in bijna elk land en tot in bijna elke uithoek van de wereld. In Nederland is een relatief gunstige schadevergoeding voor asbestslachtoffers gerealiseerd, hoewel deze momenteel beperkt is tot mesothelioomslachtoffers. Ditzelfde geldt voor de meeste Westerse landen, die verschillende vormen van compensatie van asbestslachtoffers hebben.

In veel derde-wereldlanden blijven slachtoffers echter in de kou staan, omdat de wereldwijd opererende asbest-concerns een vreselijke erfenis achtergelaten hebben voor mensen milieu.

De term ‘de vervuiler betaalt’ is in twee betekenissen op te vatten. Allereerst slaat de term op de milieuvervuiling door asbest. Met het de-vervuiler-betaalt-principe draait de veroorzaker van de schade financieel op voor de

De vervuiler betaalt

vergoeding ervan. Maar je kunt ook denken aan de primaire effecten van blootstelling aan asbest en de consequenties voor werknemers en mogelijk hun familieleden. In die situatie zal de werkgever de schade dienen te vergoeden en als zodanig 'de vervuiler' zijn die betalen moet.

Het Comité Asbestslachtoffers heeft voor het internationale symposium de volgende doelen gedefinieerd:

- 1 inventarisatie en sanering van de milieuvervuiling door asbest, zowel in Nederland als in het buitenland;
- 2 het onderzoek naar de mogelijke slachtoffers van die milieublootstelling;
- 3 de erkenning van die slachtoffers door hetzij de overheid, hetzij de werkgevers. Voor Nederland zou dat met name kunnen betekenen dat de huidige overheidsregeling ook toegankelijk wordt voor milieuslachtoffers en slachtoffers die lijden aan asbestose en asbestgerelateerde longkanker;
- 4 de uitwisseling van internationale ervaringen en problemen op de drie voornoemde terreinen.

Sprekers

Het Comité Asbestslachtoffers prijst zich gelukkig dat het gelukt is om een aantal vooraanstaande nationale en internationale wetenschappers en activisten voor het congres aan te trekken:

- prof. mr. Arno Akkermans, hoogleraar privaatrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam;
- dr. Paul Baas, longarts/oncoloog, Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis Amsterdam;
- dr. Lex Burdorf, epidemioloog/arbeidshygiënist, Erasmus Universiteit Rotterdam;
- dr. Barry Castleman, milieu-adviseur, auteur van het befaamde 'Asbestos, Medical and Legal Aspects', VS;
- Erik Meijer, lid SP-fractie Europarlement Brussel
- mw. Laurie Kazan-Allen, oprichtster en coördinator International Ban Asbestos Secretariat (IBAS), Stanmore, VK;
- prof. dr. Tjabe Smid, Hoogleraar Arbeidsomstandigheden, Vrije Universiteit Amsterdam;
- Richard Spoor, advocaat in Nelspruit, Zuid-Afrika;
- dr. Paul Swuste, sectie Veiligheidskunde, Technische Universiteit Delft;
- prof. Benedetto Terracini, hoogleraar epidemiologie, Universiteit van Turijn;
- mw. dr. Annie Thebaud-Mony, directeur van de onderzoeksafdeling van het Nationaal Instituut voor Gezondheidskundig en Medisch Onderzoek van de Universiteit van Parijs.

Locatie, taal

Het IACA vindt plaats op donderdag 13 mei en vrijdag 14 mei 2004 in het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit aan de De Boelelaan 1005 te Amsterdam.

Algemene informatie

Het congres begint op 13 mei 2004 om 09.00 uur en eindigt op 14 mei 2004 om 18.00 uur.

Er zal voor gelijktijdige vertaling van het Nederlands naar het Engels en omgekeerd worden gezorgd door tolken.

Fototentoonstelling

De indrukwekkende zwart/wit foto's van Hein du Plessis, de befaamde Zuid-Afrikaanse fotograaf, zullen tijdens het congres te zien in de hal bij de congreszaal.

Deze fotoserie toont de ingrijpende gevolgen die de mijnbouw en het gebruik van asbest hebben gehad op de arbeiders, hun gezinnen en hun families in Zuid-Afrika.

Programma

Donderdag 13 mei 2004

OPENING

- 09.00 Opening – mr. Bob Ruers
- 09.10 Voorzitter Vereniging Comité Asbestslachtoffers – mw. Tinka de Bruin
- 09.25 Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid – drs. M. Rutte (per video)
- 09.35 De asbestoorlog – Laurie Kazan-Allen, Engeland

Pauze

Sessie I: MESOTHELIOOM – medische en epidemiologische aspecten

- 10.00 Nieuwe ontwikkelingen in diagnostiek en behandeling - dr. Paul Baas
- 10.20 Nederlands Mesotheliomenpanel – prof. W. Mooi
- 10.40 Epidemiologie en prognoses – dr. Lex Burdorf
- 11.00 Discussie
- 11.10 Koffiepauze

Sessie II: LONGKANKER

- 11.30 Multicausaliteit bij longkanker – prof. Tjabe Smid
- 11.50 Proportionele aansprakelijkheid – prof. Arno Akkermans
- 12.10 Discussie
- 12.20 Lunchpauze

Sessie III: SCHADEVERGOEDING

- 14.00 Vormen van schadevergoeding – mr. August Van
 - civiel recht
 - sociaal recht
 - overheidsfondsen
- 14.20 Asbestkaart van Nederland – drs. Machiel van der Woude
- 14.40 The mesothelioma ‘fast track’ – Master Whitaker, Engeland
- 15.00 Discussie

15.10 Theepauze

Sessie IV: POSITIE ASBESTSLACHTOFFERS

15.40 Nederlandse asbestslachtoffers spreken

16.00 Positie van slachtoffers in België – Evelien de Kezel

16.20 Positie van slachtoffers in Frankrijk – Mw. dr. Annie Thebaud-Mony

16.40 Positie van slachtoffers in Wittenoom, Australië – dr. Greg Deleuil

17.00 Discussie

17.15 Fotoreportage asbestslachtoffers van Hein du Plessis, Zuid-Afrika

17.30 Borrel

Programma

Vrijdag 14 mei 2004

OPENING

09.00 Opening – mr. Bob Ruers

09.10 De verantwoordelijkheid van de overheid voor asbestslachtoffers – Jan Marijnissen

Pauze

Sessie V: ASBEST EN MILIEU

09.30 Nederlandse asbestslachtoffers spreken

09.50 Bodemvervuiling in de Hof van Twente (NL) – dr. Paul Swuste

10.10 Saneringsregeling Hof van Twente – Anke Tiemens, Goor

10.30 Kritische technieken bij asbestverwijdering – Jim Fite, VS

10.50 Discussie

11.00 Koffiepauze

Sessie VI: PRODUCTAANSPRAKELIJKHEID

11.20 Productaansprakelijkheid in Nederland – mr. August Van

11.40 Productaansprakelijkheid in de Verenigde Staten – dr. Barry Castleman

12.00 Discussie

12.10 Lunchpauze

Sessie VII: ASBEST IN EUROPA

14.00 Naar een Europese regelgeving voor asbestslachtoffers – Erik Meijer, lid Europees Parlement

14.20 Asbestslachtoffers Casale Monferrato (It.) – prof. Benedetto Terracini, Turijn

14.40 Discussie

14.50 Theepauze

Sessie VIII: INTERNATIONALE SCHADEREGELINGEN

15.20 Asbestslachtoffers in Brazilië – Frans van Kollem, NL

15.40 Asbestslachtoffers in Zuid-Afrika, Cape, Gencor, Everite – mr. Richard Spoor (ZA)

16.00 Eternit wereldwijd: dubbele standaards – mr. Bob Ruers

16.20 Discussie

Pauze

16.30 Afsluitend plenair debat en discussie

17.00 Afsluitende borrel

De vervuiler betaalt

De vervuiler betaalt

Tinka de Bruin, voorzitter Comité Asbestslachtoffers

Dit boekje bevat een aantal bijdragen van vooraanstaande nationale en internationale wetenschappers en activisten die het Internationaal Asbestcongres op 13 en 14 mei 2004 in Amsterdam zullen toespreken. Het Comité Asbestslachtoffers prijst zich gelukkig met deze deelnemers; zij staan met elkaar garant voor een brede kijk op het asbestprobleem. Deze bijdragen geven aan dat het asbestprobleem geen landsgrenzen kent. De strijd tegen asbest is internationaal en er zal wereldwijd gezocht moeten worden naar een weg om te komen tot erkenning van alle asbestslachtoffers. Het asbestprobleem is zo groot dat we niet kunnen volstaan met zoeken naar oplossingen alleen binnen onze landsgrenzen, of in Europees verband. Ook de derde wereld mogen we hierin niet vergeten. Pas wanneer er een wereldwijd verbod op de verwerking van asbest komt en erkenning voor alle asbestslachtoffers zijn we op de goede weg. Het totale asbestprobleem zal echter pas zijn opgelost wanneer ook de sanering van asbest wereldwijd ter hand zal zijn genomen.

Er is dus nog heel veel te doen. Met het Internationaal Asbestcongres in Amsterdam poogt het Comité Asbestslachtoffers een bijdrage te leveren aan de internationale strijd tegen asbest. Wij hopen dat dit congres zal bijdragen aan een brede uitwisseling van ideeën en dat deze ontmoeting tot steun zal zijn voor allen die zich het lot van de asbestslachtoffers aantrekken.

In 1995 is, op initiatief van de Socialistische Partij, het Comité Asbestslachtoffers opgericht. Dit Comité bestaat uit nabestaanden van asbestslachtoffers die strijden voor erkenning van alle asbestslachtoffers in Nederland.

Nu, negen jaar na het oprichten van het Comité Asbestslachtoffers, overlijden er in Nederland jaarlijks 350 mensen aan de asbestziekte mesothelioom. Dat wil zeggen dat er elke dag één mesothelioomslachtoffer te betreuren is. Wij weten inmiddels dat dit aantal de komende jaren alleen nog maar zal toenemen en dat er in alle statistieken geen rekening wordt gehouden met slachtoffers die lijden aan asbestose of aan asbestgerelateerde longkanker.

De jarenlange strijd van het Comité Asbestslachtoffers heeft al veel opgeleverd. Nederland kent inmiddels een

De vervuiler betaalt

relatief goed systeem van schadevergoeding voor asbestslachtoffers waar het gaat om slachtoffers die lijden aan de ziekte mesothelioom en die in een arbeidsrelatie aan asbest zijn blootgesteld.

In de begintijd van het Comité waren het vooral de arbeiders uit de industrie die het slachtoffer werden. Later werd duidelijk dat ook een indirect en kortstondig contact met asbest fataal kan zijn. Huisvrouwen die overalls wassen werden ziek en ook kinderen werden het slachtoffer door het asbeststof uit de werkkleding van hun vaders. Nu weten we ook dat omwonenden van asbest verwerkende bedrijven grote risico's lopen.

Een aparte, lang vergeten groep zijn de boeren, die in de jaren zestig en zeventig grote hoeveelheden asbest-cement platen en golfplaten hebben verwerkt. Rondom de fabrieken van Asbestona en Eternit zijn tientallen kilometers wegen en vele boerenerven verhard met het gratis verkregen maar levensgevaarlijke bedrijfsafval. De eerste slachtoffers daarvan zijn inmiddels bekend geworden. Deze ontwikkeling maken een uitbreiding van het bestaande systeem van schadevergoeding voor alle mesotheliomslachtoffers noodzakelijk.

Veel asbesthoudend materiaal is in de bouw verwerkt. Dat heeft niet alleen geleid tot veel slachtoffers onder de bouwvakkers, maar ook tot een immense verspreiding van het asbestmateriaal over de hele samenleving. Asbest leek een fantastisch materiaal en is daarom gebruikt bij de bouw van scholen, huizen, kantoren, ziekenhuizen, theaters en elektriciteitscentrales. Omdat de risico's niet werden onderkend heeft het gevaarlijke asbest zich verder in het milieu kunnen verspreiden: in wegen, langs slootkanten, op stortplaatsen, in slib en in groengebieden. De verspreiding gaat nog steeds door en het probleem wordt steeds ernstiger, zowel voor de volksgezondheid als voor het milieu. Het asbestmateriaal verdwijnt niet uit zich zelf uit onze samenleving. Als we het niet doelbewust en consequent verwijderen zullen ook de generaties die na ons komen gebukt blijven gaan onder de tol die de asbest-vezel eist.

Deze asbestramp kan alleen maar gestopt worden door daadkrachtig ingrijpen van de overheid. Het criterium; 'de vervuiler betaalt' zou hierbij het uitgangspunt moeten zijn. De industrie, die heel lang goed heeft verdiend aan het verwerken en verspreiden van het gevaarlijke asbest, zal zijn verantwoordelijkheid moeten nemen waar het gaat om erkenning van de asbestslachtoffers en de financiële gevolgen die zijn verbonden aan het verwijderen van asbest uit de samenleving

Internationaal is de situatie zeker niet beter. In alle landen van de wereld zijn er asbestslachtoffers. Een aantal westerse landen kent, net als Nederland, een compensatieregeling. In de derde wereld blijven de asbestslachtoffers in de kou staan. De mensen in die landen worden onwetend gehouden over de risico's van asbest en de wereldwijd opererende asbestconcerns hebben een vervuiling achtergelaten die nog jarenlang slachtoffers zal blijven maken en die, wanneer er niet adequaat wordt gesaneerd, een bedreiging voor mens en milieu zal blijven vormen.

Het Comité Asbestslachtoffers heeft voor dit congres een viertal doelen gedefinieerd:

1. inventarisatie en sanering van de milieuvervuiling door asbest, zowel in Nederland als in het buitenland;
2. het onderzoek naar de mogelijke slachtoffers van die milieublootstelling;

3. de erkenning van de slachtoffers door hetzij de overheid, hetzij de werkgever. Voor Nederland zou dat met name kunnen betekenen dat de huidige overheidsregeling ook toegankelijk wordt voor milieuslachtoffers en slachtoffers die lijden aan asbestose en asbestgerelateerde longkanker;
4. de uitwisseling van internationale ervaringen en problemen op de drie voornoemde terreinen.

Deze doelen maken dat dit congres geen afsluiting zal zijn van een periode waarin in Nederland veel bereikt is voor de asbestslachtoffers. Dit congres zal een volgende stap zijn op ons pad om te komen tot erkenning van alle asbestslachtoffers, in Nederland en daarbuiten. De door het Comité zo vurig gewenste asbestinventarisatie en asbestsanering zal een begin zijn om te komen tot het werkelijk voorkomen van nieuwe asbestslachtoffers.

De vervuiler betaalt

Proportionele aansprakelijkheid bij longkanker

Prof. mr. A.J. Akkermans, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam

Het verband tussen asbest en longkanker: geen zekerheid, alleen een bepaalde kans

Anders dan bij asbestose van mesothelioom kan bij longkanker niet een directe relatie worden gelegd met blootstelling aan asbest. Dat komt omdat deze ziekte ook door andere factoren kan worden veroorzaakt, met name door roken. Dit betekent dat in een concreet geval over het verband tussen longkanker en asbestblootstelling niet meer kan worden gezegd dan dat er een bepaalde kans is dat de longkanker door asbest werd veroorzaakt. Blootstelling aan asbest heeft aan de kans op het ontstaan van longkanker een bepaalde bijdrage geleverd. Men spreekt in dit verband wel van attributie.

Financiële compensatie volgens het alles-of-niets

Indien men de slachtoffers van asbest financieel compensatie wil bieden geeft deze indirecte relatie tussen asbest en longkanker problemen. Recht op compensatie bestaat in principe alleen voor zover asbest de oorzaak is van de kanker, en anders niet. In veel landen om ons heen wordt dit probleem benaderd in termen van alles of niets. De kans dat de kanker is ontstaan door asbest moet dan een bepaalde drempelwaarde overschrijden. Is dat het geval dan wordt het slachtoffer voor 100 procent gecompenseerd, anders krijgt hij niets. In dit systeem ligt een drempel van 50 procent voor de hand, omdat men dan kan zeggen dat asbest tenminste de hoofdoorzaak van de kanker is. Vaak wordt het echter onrechtvaardig gevonden dat als de attributie van asbest maar voor minder dan 50 procent kan worden aangetoond maar er niettemin een duidelijke blootstelling heeft plaatsgevonden, de betrokkene geen uitkering krijgt. Daarom worden op uiteenlopende manieren ook wel lagere drempelwaarden gehanteerd.

Proportionele aansprakelijkheid van de werkgever

De compensatiesystemen in de landen om ons heen die een drempelwaarde hanteren zijn vaak vormen van sociale zekerheid. In het Nederlandse systeem speelt naast de sociale zekerheid in de vorm van de WAO ook de civielrechtelijke aansprakelijkheid van de werkgever een belangrijke rol. De juridische grondslag van deze vorm van compensatie is niet de sociale zekerheid maar het tekortschieten van de werkgever in zijn plicht om te zorgen voor

De vervuiler betaalt

veilige werkomstandigheden. In dit kader is in de Nederlandse rechtspraak een benadering ontwikkeld waarin de betrokkene een schadevergoeding ontvangt waarvan de omvang is gerelateerd aan de attributie van asbest in het desbetreffende geval. Bedraagt die attributie bijvoorbeeld 20 procent, dan ontvangt de betrokkene een vergoeding van 20 procent van zijn schade. Aldus wordt gebroken met het alles of niets systeem. Deze benadering heeft als voordeel dat geen onrechtvaardige verschillen bestaan tussen personen die net boven of onder de drempelwaarde zitten, en dat méér personen een aanspraak hebben op schadevergoeding dan in een alles of niets systeem. Het nadeel is uiteraard dat zij niet een volledige schadevergoeding ontvangen. Ook is vaak uitvoerig en kostbaar onderzoek door deskundigen nodig om de attributie door asbest in het desbetreffende geval vast te stellen, terwijl desondanks een hoog natte vinger gehalte resteert. Deze vorm van proportionele aansprakelijkheid van de werkgever voor longkanker die veroorzaakt kan zijn door asbest heeft de laatste jaren steeds meer vaste voet gevonden in de lagere rechtspraak. Onlangs is zij bevestigd door het Gerechtshof Amsterdam. Het lijkt niet waarschijnlijk dat zij zou worden afgewezen door de hoogste rechter van ons land, de Hoge Raad.

The Asbestos Frontline

Laurie Kazan-Allen, coördinatrice International Ban Asbestos Secretariat (IBAS), uitgeefster British Asbestor Newsletter

For over one hundred years, asbestos was an integral part of industrialized countries. Powerful commercial interests developed increasingly sophisticated methods to popularise asbestos and extend its markets; the fact that asbestos killed workers, family members, consumers and the public did not deter the insatiable pursuit of profit. Asbestos producers lied to national governments, trade unions, workers and customers about the dangerous nature of their raw material. They suppressed adverse scientific findings and pressurized editors to omit contentious news about asbestos from the pages of trade and academic journals. Organizations such as the Asbestosis Research Council in the UK, the Asbestos Information Association of North America, the Permanent Committee on Asbestos in France, the Asbestos Institute in Canada and the Benelux Information Committee on Asbestos (Comite d'Information de l'Amiante/ Commissie Voorlichting Asbest) were set up to control national asbestos agendas and mobilize support. Global asbestos interests used their considerable financial resources to successfully lobby international bodies; industry consultants and 'independent experts' lulled the World Health Organization and International Labor Organization into inaction by distorting scientific evidence.

Global Production, Shifting Markets

From the beginning of the 20th century until the outbreak of World War II, world production of asbestos rose by 2000%. Output continued to grow steadily, peaking in 1975 at 5 million tons. Despite a slight downturn, annual production remained at over 4 million tons until 1991. In 2001, 2 million tons of chrysotile (white asbestos) were mined.¹

Although the use of asbestos has been prohibited or restricted in much of the developed world, consumption has been growing in Asia, the Far East and Latin America. Professor Joe LaDou described the gravity of the situation during his presentation in Ottawa at the conference: *Canadian Asbestos: A Global Concern*:

'The asbestos cancer epidemic may take as many as 10 million lives before asbestos is banned worldwide and exposure is brought to an end... The battle against asbestos is in danger of being lost where the human cost may be the greatest, in developing countries desperate for industry.'

De vervuiler betaalt

Data from the U.S. Geological Survey confirms the importance of markets in developing countries:

‘Countries in Asia, South America, and the former Soviet Union remain the largest users of asbestos. More specifically, Brazil, China, India, Japan, Russia, and Thailand are the only countries that consumed more than 60,000 tons of asbestos in 2000. These six countries accounted for more than 80% of (the) world’s apparent consumption in 2000... Consumption has increased in India, Indonesia, and Thailand during the past couple of years while that of Japan has declined. Several countries have maintained low levels of consumption and a few of these small consumers have increased consumption in recent years.’²

The Human Cost of Asbestos

Canada is the world’s second biggest chrysotile exporter; in recent years, it has exported more than 95% of all the fiber it has mined. Canadian concern for the welfare of foreign workers is best illustrated by the views of the President of the National Asbestos Society, an amalgamation of several asbestos companies which was taken over by the Government of Québec in the late 1970s. In 1982, he told delegates to the World Asbestos Symposium in Montreal that as life expectancy in developing countries was only 35, most people in these countries would be dead from other causes before asbestos-related cancers could kill them. The callousness and implicit racism of this argument is hard to believe.

No one knows how many people have contracted asbestos-related diseases in the developing world. Dr. Jukka Takala, of the International Labour Office, has estimated the number of work-related asbestos deaths worldwide as 100,000 every year. In a private communication, he agreed that this number ‘underestimated’ the problem (by as much as 42%!) as it was based on conditions in Finland, where the use of asbestos was subject to restrictions for decades, unlike the laissez-faire approach in most of the developing world. Takala wrote:

‘The global figure is growing as more people will die from (asbestos) cancer as communicable diseases are reduced... reductions (in asbestos-related deaths) will take place maybe only after 2020 if China and India introduce quickly measures against asbestos.’

An absence of epidemiological data is used by many national governments to justify the continued use of asbestos. According to Brazilian government statistics fewer than 100 asbestos-related deaths occurred between 1900-1998. Alternative figures produced by The Brazilian Association of The Asbestos-Exposed (ABREA) reveal that of 960 former workers at Eternit’s Osasco factory, 549 were affected by an asbestos-related disease or symptom.

Asbestos Propaganda

The fact that asbestos is still being used is testament to the effectiveness of a propaganda campaign spear-headed by Canadian asbestos interests and supported by commercial and government stakeholders in Zimbabwe, Brazil, Russia, Ukraine, India and China. The diligence and speed with which pro-chrysotile lobbyists react to threats is well illustrated by recent developments in India. In April, 2002, a campaigning group the Ban Asbestos Network

of India (BANI) was formed. Two months later, a representative of the Asbestos Information Center (AIC), a New Delhi-based industry group, complained:

‘Articles continue to appear in the National Newspapers since November/December 2000 advocating a Ban on Asbestos in India. A series of adverse articles (total nine) appeared in National Newspapers during September, October and November 2001... AIC is issuing appropriate rejoinders to the articles to place the issue in its correct perspective. However, it seems that the AIC needs to be proactive to meet the ground situation. A press release is being prepared to counter the misinformation being spread on Asbestos usage. Also, we are finalizing a new Public Relations Agency who can effectively address the emerging situation.’³

No expense was spared in launching the industry’s misinformation campaign; half-page and full-page advertorials, promotional material disguised as articles, claiming ‘white asbestos is safe’ were placed in most major national newspapers including the Hindustan Times, Economic Times, India Times, India Today and Express Newspaper Group, between October 2002 and November 2003. The highly selective use of facts, the reliance on industry-funded research and the mixture of distortions, half-truths and outright lies illustrate the copywriters’ in-depth knowledge of the sleight-of-hand techniques developed by global asbestos producers.⁴

A ‘Special Sponsored Feature’ which appeared in the New Delhi publication Business Standard on January 9, 2004 is a prime example of the type of material used by the industry to mislead the public. Looking deceptively like an ordinary article, this 2,000 word report included a glowing commentary on a conference held by the Indian asbestos cement industry in November, 2003, an interview with the Chairman of the Asbestos Cement Products Manufacturers’ Association (India) and three sidebars with pro-industry bullet points and graphs. Headlined: *Scientific findings squash asbestos cement myths at international conference*, typical statements in this piece were:

- The International Conference on Chrysotile Asbestos Cement Products at New Delhi cleared the last fibres of doubt about the effect of Chrysotile Asbestos Cement on human health and environment;
- Asbestos cement used in India is free from all health hazards;
- Fuss over Asbestos Cement – Much ado about nothing;⁵
- Chrysotile-cement is far more environment-friendly than products derived from metallurgy and petrochemistry.⁶

Déjà vu?

If some of these statements sound familiar to Dutch ears there is a ready explanation. In a paper entitled *The Situation in Holland* which was presented at *The International Conference of Asbestos Information Bodies* in London in November, 1971, Mr. A.R. Kolff van Oosterwijk, one of the Dutch representatives of the Benelux Information Committee on Asbestos (Comite d’Information de l’Amiante/ Commissie Voorlichting Asbest), expressed an awareness of the dangers of unfavorable publicity. Van Oosterwijk spoke about the 1968 publication of a doctoral thesis by Dr. Stumphius which concluded that:

De vervuiler betaalt

‘a large part of the population must have been exposed to small concentrations of asbestos dust because of the frequent occurrence of asbestos bodies in lung tissue. More far-reaching, however, is his (Stumphius’) other conclusion that a correlation exists between the exposure to (small) concentrations of asbestos dust and the occurrence of mesothelioma. **This publication at once caused a stream of publicity where some or perhaps most news channels went so far as to suggest that the whole population was at risk.** Without going further into the publicity uproar, it is important to note that several more serious actions resulted from Strumphius’ research and the following publicity.’

In his talk, Van Oosterwijk identified the growth in anti-asbestos sentiment amongst Dutch trade unions as a serious problem; trade unions have, he said:

‘contributed in no small way toward the adverse and often **irresponsible publicity** given to the biological effects of asbestos. It is their ultimate aim to obtain a complete ban on the use of asbestos and asbestos containing goods.’

To counter the threats to the economic well-being of the asbestos industry, van Oosterwijk proposed death by committee:

‘Perhaps, characteristically of Holland, is that in our country we feel that no problem can be tackled efficiently without forming as many committees as possible.

Besides the committee and organisations already mentioned there are the following committees (or organisations) which are also involved in some way or another in the problem of asbestos:

1. Asbestos Committee Netherlands Society of Safety Engineers.
2. Asbestos Committee of the Industries located in Amsterdam.
3. Asbestos Committee Society of Insulation Contractors.
4. Safety Institute.
5. Contact organisation of Workers in the Building Industry.
6. Safety Department of National health Administration.’

It is of interest to note that when Mr. A.R. Kolff van Oosterwijk was asked by a French delegate: ‘Is there a general public consciousness of the ‘risk’ in Holland?’ he replied: ‘I think NOT.’

Asbestos in Developing Countries – Case Studies: India and Kazakhstan

India consumes about 100,000 tonnes of chrysotile every year, much of which is imported from Canada. Dr. Tushar Kant Joshi, Director of the Center for Occupational and Environmental Health in New Delhi, is scandalized that a country such as Canada is exposing innocent people in his country to risks deemed too hazardous for Canadians:

The Asbestos Frontline

‘Human biology is the same everywhere, if asbestos of all kinds including chrysotile/white asbestos is a carcinogen in over 30 countries how can it not be hazardous in India... How can we allow asbestos to cause havoc while waiting another 30 to 40 years for an Indian study to conclude that asbestos is a carcinogen.’

Dr Joshi believes that up to 1 million people in India are currently being occupationally exposed to asbestos. New government findings support Dr. Joshi’s fears:

‘In India, too, studies by the National Institute of Occupational Health (NIOH), an Ahmedabad-based autonomous government scientific body, have found lung impairment and radiological abnormalities in asbestos milling workers (54.8 per cent) and miners (19.5 per cent). The workplace asbestos fibre concentration in milling facilities was found to be 33 times higher than the Indian standard for chrysotile asbestos of 2 f/cm³...

Indian researchers have reported numerous instances of high exposure levels to asbestos fibres in the workplace, which indicates a potential epidemic-like situation of asbestos-related diseases in the coming years.’

Indian workers remain uninformed and unaware of the hazards they are experiencing on a daily basis; there is no enforcement of health and safety regulations in the asbestos sector, the construction industry or at the docks:

‘The Central Pollution Control Board under Union Ministry of Environment and Forests monitored eight major asbestos products manufacturing operations in India. Six of them were not complying with the emission standards, and for the remaining two, compliance or non-compliance status could not be ascertained. In most cases, there were no monitoring platforms; bag houses and stacks were not properly maintained, and operations were intermittent.’

Surveys conducted in 1997 by government agencies recorded airborne levels of between 2-488 f/cc in occupational settings; the Indian standard for permissible airborne concentrations of chrysotile is 2 f/cc.

In 2000, Kazakhstan was the world’s third biggest exporter of chrysotile. Asbestos is a growth industry in Kazakhstan. In 1999 and 2001, the Kustanayasbest Asbestos Mining and Concentration Plant in Almaty, Kazakhstan extracted, processed and sold 109,000 tons and 200,000 tons of asbestos, respectively. According to a presentation by John Gilbert to the Latin American Asbestos Meeting (October, 2001), in Kazakhstan there is:

- no asbestos legislation;
- widespread use (John observed a queue to purchase asbestos products in an open-air market in Almaty);
- no public awareness of the health risks;
- fully operational asbestos factories and mines: the largest factory producing asbestos roofing material in the Former Soviet Union is located in the Semipalatinsk Republic of Kazakhstan;
- extensive contamination of antiquated but still operational installations with damaged friable asbestos products.

De vervuiler betaalt

The conditions depicted in the photographs which John showed in Buenos Aires were horrific. Examples of the uncontrolled use of asbestos included:

- open storage silos full of chrysotile in the Semipalatinsk plant;
- an open skip of asbestos waste in a factory setting;
- an asbestos grinding machine covered with dust;
- thousands of tons of finished asbestos cement roofing material in an open warehouse;
- thousands of tons of asbestos waste dumped within the city limits.

Hazardous working conditions are the norm and not the exception in developing economies; photographs from India, Brazil and Pakistan will be shown.

Asbestos in Developed Countries – Case Study: the United Kingdom

Although the UK, Holland, France, Australia, Chile and many other countries have banned asbestos, the repercussions of past consumption persist. According to UK government statistics, there were 22,295 asbestos-related deaths between 1926 and 1996. Occupational hygienist Robin Howie believes that this figure is a gross underestimate. In a paper published in 1999, Howie calculated that the death toll over this 70 year period was 125,000, five times the government estimate. Furthermore, he calculated that the number of cumulative asbestos-induced deaths which will occur in the UK between 1929-2020 could reach 663,000-820,000. While lower mortality estimates have been suggested by other UK scientists, they all agree that the country has a serious asbestos problem.

Asbestos fatalities include factory and shipyard workers, insulators, builders, plumbers, electricians, housewives, school teachers, maintenance workers, doctors, sailors, painters, company directors and DIY hobbyists who were exposed to asbestos at work, at home, at school, at leisure centres, on-board ships, in their neighbourhoods. Although increasing awareness of the UK's asbestos epidemic means that more patients are being correctly diagnosed, many are not. Over the last decade, there has been an increase in the number of personal injury compensation claims for asbestos-related injuries. While each case is different, a court award of £150,000 (221,448 euros) for a 60 year old mesothelioma plaintiff is not unusual.

Millions of tonnes of asbestos-containing products remain hidden within the UK infrastructure. On May 21, 2004, a new 'duty to manage asbestos' will become a statutory priority for all UK organizations that own, lease or use non-domestic premises under Regulation 4 of the Control of Asbestos at Work Regulations 2002. It is hoped that the implementation and rigorous enforcement of this legislation will protect the health of future generations.

Momentum for Global Ban Increasing

In September, 2003, one hundred delegates converged in Ottawa to explore the repercussions of Canadian asbestos production. The conference entitled **Canadian Asbestos: A Global Concern** was the first meeting at which Canadian workers and asbestos victims were free to speak publicly about the damage done by the mining and use

of chrysotile, the agendas and attendance at previous gatherings having been dictated by asbestos stakeholders.⁷ The Ottawa conference marked a watershed in the history of the global movement to ban asbestos. For the first time, a cross-section of Canadians, including trade unionists, publicly disavowed the Canadian Government's pro-chrysotile position. The formation of Ban Asbestos Canada as a direct result of the conference brings a new voice to the international debate on asbestos.

Following the conference, the levels of asbestos contamination in Thetford, an asbestos mining region in Québec, were investigated by an industrial hygienist. Photographs taken of mountains of asbestos tailings document the existence of an environmental disaster; no warning signs or security measures to prevent public access to contaminated areas are visible. Measurements taken in 17 homes revealed dangerously high levels of asbestos in 8 properties (47%).⁸ These results were announced on December 5, 2003 at the inaugural meeting of the L'Association des victimes de l'amiante du Québec (Association of Québec Asbestos Victims/AQAV). The existence of Ban Asbestos Canada and the Québec Asbestos Victims' Group reveals a growth in public concern about the damage inflicted by this ruthless industry; heightened levels of public mobilization and awareness in Canada is undermining the industry's control of the national asbestos agenda.

Asbestos stakeholders in India are also facing increasing opposition. Despite all the money at their disposal and the political influence they enjoy, asbestos profiteers are no longer able to silence the opposition. Public health campaigners and members of the Ban Asbestos Network of India are mounting a grass roots campaign to expose the industry's lies. Asbestos was on the agenda of the January 19, 2004 World Social Forum workshop: *Occupational Safety and Health – the Fundamental Right of Workers* in Mumbai, India; workshop delegates supported a proposal for a global ban on asbestos. On February 12, 2004, an article entitled: *Say no to white asbestos*⁹ appeared in the New Delhi publication: The Business Standard. The author, Gopal Krishna, reported that although asbestos is still used in India, 'the Maharashtra government is pursuing its request to the Union rural development ministry for permission to use asbestos sheet in rural housing projects,' some local authorities are having second thoughts: 'Unlike Maharashtra, Goa seems to be on the right track,' Krishna writes. Politician Matanhy Saldanha from the United Goan Democratic Party, a part of Goa's ruling coalition, believes that:

'No low-income housing group structures should be covered by asbestos sheets as they are highly carcinogenic and harmful to the residents. The previous government's short-sightedness should not be repeated.'

Conclusion

Human beings have the right to live and work in a healthy environment; for this reason, the use of asbestos must be banned. Those who have been injured deserve compensation, medical treatment and support. Victims, doctors, academics, lawyers, trade unionists and politicians must overcome national boundaries and professional demarcations to work towards achieving basic human rights for all asbestos sufferers. I urge delegates to work with our 'virtual' network; together we can achieve our goals of a global ban on asbestos and justice for all asbestos victims.

De vervuiler betaalt

- 1 Buckingham DA and Virta RL. Asbestos 2001 Annual Review. USGS Mineral Industry Surveys. 2002.
- 2 Virta RL. Worldwide Asbestos Supply and Consumption Trends from 1900 to 2000. U.S.G.S. Survey. 2003.
- 3 The 58th Governing Council meeting of the Asbestos International Association was held at the London Marriott Hotel on June 10 & 11, 2002.
- 4 On October 21, 2003, the article 'Indian asbestos cement not a health hazard' appeared in The Hindu Business Line. On November 5, 2003, in an article entitled 'Asbestos cement products are safe,' The Financial Express reported the following assertion by Mr. G. Vivekanand, Chairman of the Chrysotile Asbestos Cement Products Manufacturers' Association: 'Asbestos cement products in India have only 8 per cent of asbestos fibre, whereas in the US ACPs used in insulation material have 70 per cent, yet it is not banned there.'
- 5 According to a paper entitled: Present status of asbestos mining and related health problems in India – a survey by AL Ramanathan and V Subramanian which was published in the Industrial Health Journal in 2000: 'In India workers slice open the bags of Canadian asbestos with knives, then begin shaking the bags into troughs and mixing it with cement to make piping. Here the unprotected workers are completely covered in asbestos dust, where precautions are absolutely not in place.'
- 6 Authorship unacknowledged. Scientific findings squash asbestos cement myths at international conference. Special Sponsored Feature. Business Standard. January 9, 2004.
- 7 The event was organized and sponsored by a range of Canadian and international groups including: the New Democratic Party, the Canadian Union of Public Employees, the Sierra Club of Canada, the Canadian Autoworkers Union, the Occupational Health Clinics for Ontario Workers, Mining Watch Canada, the White Lung Association (USA), the Society of Occupational and Environmental Health (USA), the International Ban Asbestos Secretariat and the Global Ban Asbestos Movement. The Officers of the conference were: Joe Comartin (President); Elizabeth May and Anthony Pizzino (Vice-Presidents).
- 8 The ink was hardly dry on John Van Raalte's report when a spokesperson for the Pro-Chrysotile Movement (Le Mouvement ProAmiante Chrysotile) condemned the testing methods used as 'inappropriate' and warned the population of Thetford Mines and Asbestos to be 'on their guard' against troublemakers sent to their area by the American branch of Ban Asbestos. [Echantillonnage clandestin de l'air by Danie Blais, December 19, 2003, Courrier Frontenac.] Mr. Van Raalte, a Certified Industrial Hygienist with 18 years of experience and a Master's Degree in Environmental Health/Industrial Hygiene from the University of Cincinnati, followed strict U.S. guidelines for sampling and analysis.
- 9 Krishna G. Say no to asbestos. The Business Standard. February 12, 2004. Website: <http://www.business-standard.com> [Accessed February 12, 2004].

Ontwikkelingen op het gebied van de diagnostiek van het maligne mesotheliom

dr. P. Baas, longarts-oncoloog Antoni van Leeuwenhoek Ziekenhuis Amsterdam.

Het maligne mesotheliom, ook bekend als borstvlieskanker, is een ziekte welke zijn oorsprong vindt in de slijmvliesbladen van de borst, de long of het buikvlies. Deze locaties zijn niet zonder meer te bereiken voor diagnostiek. Veelal dient een invasieve ingreep uitgevoerd te worden om tot een sluitende diagnose te komen.

In een groot aantal gevallen (70 tot 80 procent) komt de patiënt met klachten van kortademigheid en niet-productief hoesten. Deze klacht is dan gebaseerd op de aanwezigheid van pleuravocht welke zich heeft opgehoopt tussen de long en het borstvlies. De hoeveelheid kan variëren van een halve tot meer dan drie liter. De eerste diagnostische stap is het afnemen van een kleine hoeveelheid vocht voor microscopisch onderzoek. In een groot aantal gevallen (50 tot 65 procent) kan de cytoloog/patholoog de diagnose maligniteit stellen maar in slechts 30 procent is de diagnose mesotheliom te maken. Onderscheid maken tussen geprikkeld mesotheel (de normale celbekleding van de borstholt) en een ander soort gezwel (adenocarcinoom) blijkt op celonderzoek alleen uit het vocht niet goed mogelijk. Om tot een juiste diagnose te kunnen komen is het van belang om weefsel onderzoek te verrichten waarbij de patholoog speciale kleuringen kan gebruiken om andere diagnoses uit te kunnen sluiten. Hiervoor is het nodig om de borstkas binnen te gaan met een klein kijkinstrument (een thoracoscoop), de borstholt te inspecteren en vervolgens weefselmonsters (biopten) te nemen. In 90 procent van de gevallen is het mogelijk om met een thoracoscopie tot een sluitende diagnose te komen. Dat het stellen van een diagnose moeilijk kan zijn is bekend uit het feit dat in Nederland een speciaal panel bestaat (Nederlands Mesotheliomen Panel) waarbij een aantal pathologen met specifieke kennis van het mesotheliom de preparaten (her)beoordeelt. In een aantal gevallen blijkt het voorhanden materiaal niet voldoende te zijn of te ontbreken. Gezien de belangrijke sociale, financiële en medische gevolgen van het hebben van een mesotheliom, is het noodzakelijk nieuwe ontwikkelingen op dit gebied nauwkeurig te evalueren.

Nieuwe ontwikkelingen betreffen de vroegdiagnostiek en de wijze van vaststellen van diagnose in de borstkas. Van deze beide ontwikkelingen zijn veelbelovende resultaten verkregen maar zij bevinden zich nog niet in een stadium van algemene acceptatie.

Mesotheline is een zogenaamde tumormerkstof welke bij een aantal tumoren in het bloed te bepalen is

De vervuiler betaalt

(ovarium, blaas carcinoom). In een Australisch onderzoek bleek dat er een verhoogde kans bestond voor de ontwikkeling van een mesothelioom in de borstholte, nog voor er duidelijke tekenen van de ziekte aanwezig waren. Ook kon in een aantal patiënten met mesothelioom worden vastgesteld of een behandeling aangeslagen was of niet. Bevestiging van dit onderzoek in een grotere groep patiënten is noodzakelijk voordat het als betrouwbaar meetinstrument kan worden ingezet.

Een tweede ontwikkeling is het gebruik van *fluorescentie in de borstholte* bij patiënten met een voor maligniteit verdachte afwijking. Het gebruik van een fluorescerende stof (5-ALA) heeft ertoe geleid dat met behulp van een blauw licht tumoren of ontstoken gebieden een rode fluorescentie laten zien zodat de specialist gericht gebieden kan bioteren en de ingreep kan beperken. De voorlopige resultaten zullen gepresenteerd worden en aandacht zal uitgaan naar de positieve en negatieve kanten van dit onderzoek.

Pleural mesothelioma in Western Europe and future trends

Lex Burdorf¹, Paul Swuste²

Introduction

Asbestos is a well-recognized occupational hazard, affecting primarily the lungs, the pleura, and the peritoneum. Numerous epidemiological studies have shown that in most populations exposure to asbestos is the only established cause of mesothelioma of the pleura or the peritoneum with an average latency period between first exposure and clinical diagnosis of 35 to 40 years. The current mesothelioma incidence rates in Western countries will primarily reflect patterns of asbestos use of 30 years and earlier ago. Since most asbestos exposure is work-related, the occurrence of pleural mesothelioma among men is much larger than among women. Table 1 on the next page shows the number of observed pleural mesotheliomas among men since 1990 ¹. It is obvious that most cases will appear among elderly persons, often among persons who have since long been retired.

1. Department of Public Health, Erasmus MC, Netherlands
2. Safety Science Group, Technical University Delft, Netherlands

De vervuiler betaalt

Country	Period	Number of deaths due to pleural mesothelioma	
		40-44 aged	45-84 aged
Britain	1990-94	46	2302
France	1990-92	39	1596
Germany	1990-93	46	2457
Italy	1990-93	39	2192
Netherlands	1990-92	11	669
Switzerland	1990-93	4	252
total		143	9468

Future trends

It has been predicted that the number of men dying from pleural mesothelioma in Western Europe each year will reach a peak of about 7,000 around 2018, and then decline rapidly. This future trend in mesothelioma is thought to reflect the fact that asbestos use in Western Europe remained high until 1980, although these predictions do not take into account any information on historical asbestos exposure patterns [1]. Comparisons among six Western European countries have demonstrated a fourfold difference in lifetime risk of pleural mesothelioma among men born between 1945-1950 with the highest risk in The Netherlands (1.39%) and the lowest risks in Italy (0.35%) and Germany (0.31%) [1].

Country	Lifetime risk in men born 1945-50	Number of deaths due to pleural mesothelioma	
		Deaths/ year (2015-2019)	total number (1995-2029)
Britain	1990-94	1750	48 100
France	1990-92	1550	45 000
Germany	1990-93	1370	38 900
Italy	1990-93	940	28 300
Netherlands	1990-92	930	25 300
Switzerland	1990-93	160	4 600
Total		6 700	190 200

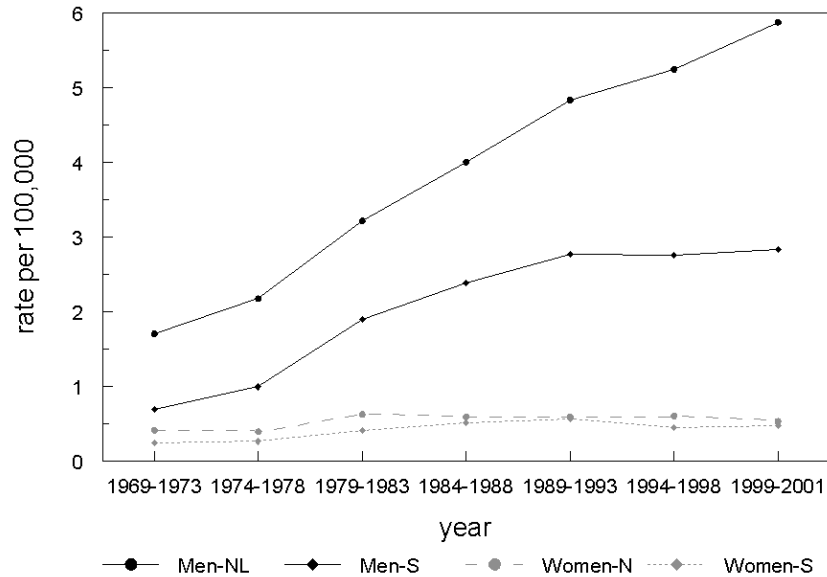
In recent years a deceleration in increasing trends has been observed in several European countries and in the United States, attributed to reductions in asbestos exposure [2]. Given the long latency periods of 30-40 years, the observed levelling off in incidence rates of pleural mesothelioma may not yet reflect the effects of severe restrictions on and abolishment of asbestos use in most countries from the 1980s onwards.

Comparing Sweden and The Netherlands

A comparison between countries with strong differences in mesothelioma incidence rates may reveal to what extent these differences can be explained by asbestos use and, thus, present the first evidence of the effects of a decreasing use and exposure to asbestos. Sweden was one of the earliest countries with its first asbestos regulation in 1964, prohibition of the use of crocidolite in 1975, and a ban on the installation of asbestos cement products in 1976, whereas in The Netherlands the legislation was less stringent towards asbestos use up to the early 1980s. Thus, it is expected that Sweden will be among the first countries to show a levelling off of the continuous increase in pleural mesothelioma deaths in industrial countries. Figure 1 shows increases in male rates for pleural mesothelioma in Sweden and the Netherlands over time of 4.4-fold and 3.1-fold, respectively. The rates in The Netherlands were consistently higher than in Sweden with an average ratio of 1.7 (range 1.5 to 2.1). The incidence rate in Sweden after 1989 stabilized at around 2.5 per 100,000, whereas the incidence rates in The Netherlands progressively increased over time. Among women the incidence rates were very similar between both countries and remained stable over time. Over the period 1969-2001 the agegroup 70-84 years contributed 47 % and 38 % of the total number of pleural mesotheliomas in Sweden and The Netherlands, respectively. The corresponding contributions of 60-69 years and 50-59 years were 27 % and 35 %, and 18 % and 20 %, respectively.

The incidence rate in Sweden leveled off after 1989 whereas the incidence rate in The Netherlands progressively increased over time. Both the Dutch and Swedish data indicate that for the youngest age groups below 60 years the rates had the highest levels in mid 1980s and then leveled off and subsequently decreased. Men of these ages in late 1990s started their occupational careers in mid 1960s and 1970s, a period when first restrictions were introduced on the use of and exposure to asbestos.

De vervuiler betaalt

The observed differences in incidence of pleural mesothelioma between The Netherlands and Sweden may be explained by differences in exposure levels, the proportion of exposed subjects in the workforce, and types of asbestos fibres used. It is difficult to prove that the leveling off in Sweden among the older age groups is due to preventive measures since most of these subjects will have had their first exposure to asbestos before the first measures were introduced in the mid 1960s.

References

1. Peto J, Decarli A, La Vecchia C, Levi F, Negri E. The european mesothelioma epidemic. *Br J Cancer* 1999; 79: 666-72.
2. Montanaro F, Bray F, Gennaro V, Merler E, Tyczynski JE, Parkin DM *et al.* Pleural mesothelioma incidence in Europe: evidence of some deceleration in the increasing trends. *Cancer Causes Control* 2003;14:791-803.

Asbestslachtoffers in Brazilië

Frans van Kollem, voorzitter van de ondernemingsraad Glasfabriek Sas van Gent BV, onderdeel Saint-Gobain, tevens lid van de Dialogue Social van Saint-Gobain (Europese ondernemingsraad)

Frans van Kollem was van 1991 tot 2003 lid van provinciale staten Zeeland voor GroenLinks

Frans van Kollem is goed bekend met de positie van asbestslachtoffers in Brazilië. Vanuit zijn functie als ondernemingsraadslid van Saint-Gobain houdt hij zich met name bezig met de positie van dit concern in Brazilië

Fernanda Gianassi, inspecteur bij de arbeidsinspectie in Brazilië, geldt als het symbool van de strijd van de asbestslachtoffers in Brazilië voor het verbod op het gebruik van asbest en schadevergoeding voor de slachtoffers

Fernanda beschrijft zichzelf als een verdediger van het publieke belang. Zij is een werkzaam bij de Braziliaanse arbeidsinspectie en zet zich in om met asbest besmette bedrijven en gebieden op te sporen en zij strijdt voor de compensatie van asbestslachtoffers. Zij heeft een video verzorgd met beelden van de asbestindustrie en van de mensen die daarin werkzaam zijn geweest.

De belangenorganisatie ABBREA heeft als doelstellingen een rechtvaardige compensatie van de slachtoffers en het verbod van de productie en het gebruik van asbest. Fernanda is het boegbeeld van deze organisatie

Saint-Gobain is in onderhandeling met ex-werknemers in de asbest industrie. Via de Europese ondernemingsraad wordt geprobeerd om de rechtvaardige eisen van de slachtoffers kracht bij te zetten.

De vervuiler betaalt

De verantwoordelijkheid van de overheid

Jan Marijnissen, voorzitter SP-fractie Tweede Kamer

Er zijn weinig woorden die zoveel emoties losmaken in een woonwijk of een flatgebouw als het woord asbest. Wordt asbestverontreiniging geconstateerd, dan doemen binnen de kortste keren mannen in maanpakken op. Hele gebouwen worden ingepakt, buurten afgezet. Wij zijn zo gewend geraakt aan dit gezicht dat wij ons nauwelijks meer afvragen wat de oorzaak van dit probleem is dat nu bijna het karakter van een natuurverschijnsel heeft aangenomen.

Maar asbest is geen natuurverschijnsel. Asbest is bewust in het milieu gebracht, zelfs toen er duidelijke aanwijzingen waren dat het ernstige gevolgen voor de volksgezondheid kan hebben. De overheid speelde bij de verspreiding van asbest een belangrijke rol. Terwijl de asbestindustrie het gevaarlijke materiaal gebruikte en verspreidde, stond de overheid erbij en keek ernaar. Het uiteindelijke verbod op het gebruik van asbest in 1993 kwam tientallen jaren te laat. Intussen is de samenleving opgezaald met een gigantisch probleem en dreigen de kosten van de asbestsanering voor rekening van de samenleving te komen. De asbestindustrie, die verantwoordelijk is voor dit probleem, laat zich in geen velden of wegen zien.

Bij de beoordeling van de rol van de overheid inzake de asbestproblematiek, zowel in het verleden als in de toekomst, moet volgens mij de zorgplicht van de overheid centraal staan. De overheid als vertegenwoordiger van het algemeen belang.

De samenleving mag van de overheid verwachten dat zij het particuliere, korte belang overstijgt om de lange termijnbelangen van de samenleving als geheel te behartigen. De vraag in hoeverre de overheid in dit soort kwesties een taak heeft, ligt in beginsel op het politieke terrein. Het lijkt mij evident dat de overheid bij de asbestproblematiek een belangrijke taak heeft. Het betreft immers een problematiek waarbij de individuele burger de oorzaak van het probleem is noch de mogelijkheden heeft om het probleem op te lossen.

Hoewel reeds in de jaren veertig van de vorige eeuw vaststond dat asbest een gevaarlijk, levensgevaarlijk materiaal was, is de reactie van de zijde van de overheid lang uitgebleven. Immers, het eerste Asbestbesluit, van beperkte strekking, dateert uit 1977. En wat moeten we denken van de reactie van de minister van Sociale Zaken, de heer Roolvink in 1970, die tegenover de Tweede Kamer reageerde met: 'De relatie tussen de hoeveel-

De vervuiler betaalt

heid ingeademde asbest en het op de lange duur ontstaan van mesotheliom is onvoldoende bekend om daarop een beleid te baseren.’

Volgens deze minister had de stelling, dat er een relatie bestond tussen asbest en kanker hetzelfde karakter als, ik citeer: ‘de bewering dat ieder, die ooit eens een paar sigaretten heeft gerookt, onherroepelijk kanker krijgt’.

Toch was reeds in 1960 de relatie tussen asbest en de vreselijke ziekte mesotheliom vastgesteld door een Zuid-Afrikaans onderzoek. En in 1969 werd deze conclusie voor de Nederlandse situatie nog eens onderstreept door het proefschrift van dr. Stumphius, destijds bedrijfsarts bij De Schelde in Vlissingen. Het was veelzeggend dat dr. Stumphius zijn proefschrift beëindigde met een oproep aan de overheid. Hij zei daar:

‘Gezien de huidige verbreiding van het asbest, vooral buiten de industrie, moet men vrezen voor een expositie in dezelfde orde van grootte voor gehele bevolkingen. De gevolgen zullen dan over enkele tientallen jaren zichtbaar worden. Asbest ontwikkelt zich snel van een bedrijfsgeneeskundig tot een duidelijk volksgezondheidsprobleem. Het resultaat van het Walcherse onderzoek zij in deze een niet mis te verstane waarschuwing.’

Gezien deze kennis kan de Nederlandse overheid naar mijn mening ernstige nalatigheid worden verweten. De lakse en meegaande houding van de overheid bood de asbestindustrie de kans om de import van asbest en de productie van asbestmaterialen op te voeren. Bedroeg de nettoinvoer van asbest begin jaren vijftig minder dan tienduizend ton per jaar, eind jaren zeventig was deze invoer al opgelopen tot vijftigduizend ton per jaar. En terwijl de overheid de verkeerde kant uit keek, groeide het aantal slachtoffers van asbest. In 1970 waren er al 75 mesotheliomslachtoffers per jaar te betreuren. In 1977 waren het al honderd mesotheliom-slachtoffers per jaar. Tien jaar later waren het er tweehonderd en weer tien jaar later driehonderd per jaar.

Momenteel sterven er niet minder dan 350 mensen per jaar aan de gevolgen van de asbestziekte mesotheliom.

Dat de overheid verwijtbaar nalatig is geweest toont ook de uitspraak van ex-minister Boersma uit 1988 aan. Boersma was in 1977 als minister in het Kabinet Den Uyl belast met de besluitvorming rond het asbestgebruik. Hij moest destijds, zo verklaarde hij, kiezen tussen economie en volksgezondheid en liet de belangen van de economie prevaleren. Dat blijkt ook uit de toelichting op het eerste Asbestbesluit uit 1977.

Bij het invoeren van die op zich beperkte maatregel werd nadrukkelijk rekening gehouden met, wat men noemde, de economische belangen van asbest. Tien jaar later gaf ex-minister Boersma toe dat hij de belangen van de economie zwaarder had laten wegen en hij merkte daarover op:

‘Ik heb zelf wat dat betreft ook boter op mijn hoofd. In mijn ministertijd speelde de discussie over wel of niet stoppen met de asbestproductie. Je weet dat het kwaad kan, maar een bedrijf als Eternit sluiten is nogal wat. Het is erg gemakkelijk om te zeggen: stoppen, maar die mensen wilden dat niet.’

Onder druk van het steeds grotere aantal slachtoffers en de publieke opinie ontkwam de regering er niet aan in 1977 het eerste Asbestbesluit te nemen. Een beperkt besluit, dat bovendien uitzonderingen en een ontheffingsmogelijkheid kende. Het duurt dan nog zestien jaar voordat op 1 juli 1993 het gebruik van asbest geheel wordt verboden. Intussen bleef het aantal slachtoffers per jaar stijgen en stijgen. Tot nu toe zijn er in ons land helaas al zo’n zesduizend mensen aan mesotheliom overleden en in de komende decennia zullen er naar verwachting nog twee keer zoveel mensen aan deze ziekte komen te overlijden. Met recht kan men spreken van een asbestepidemie.

Terugkijkend op een meer dan vijftig jaar durend gebruik van asbest in Nederland moet je concluderen dat de Nederlandse overheid laks en nalatig is geweest en haar verantwoordelijkheid heeft verzaakt. Enerzijds werden de asbestslachtoffers lang genegeerd, anderzijds werd de milieuproblematiek door asbest zwaar onderschat. De asbestslachtoffers hebben zich in 1995 met steun van de SP georganiseerd in het Comité Asbestslachtoffers. Als SP hebben wij in de Tweede Kamer aangedrongen op steun van de overheid voor deze slachtoffers en ook voor financiële steun aan het Instituut Asbestslachtoffers, dat in 2000 werd opgericht. Wij hebben ons verder sterk gemaakt voor een specifieke overheidsregeling voor asbestslachtoffers, die in juridische zin geen verhaal konden halen op hun voormalige werkgevers wegens faillissement of verjaring. Ook die regeling is in 2000 van kracht geworden. Daarnaast hebben wij het streven van het Comité Asbestslachtoffers voor een Asbestfonds steeds van harte ondersteund. Zo'n fonds zou een financiële regeling moeten inhouden met voorfinanciering door de overheid en verhaal op de veroorzakers van de ziekte. Een dergelijk fonds is nodig om te voorkomen dat asbestslachtoffers naast hun medische lijdensweg ook nog een tweede, juridische lijdensweg moeten ondergaan.

Wij zijn dan ook bijzonder verheugd dat de overheid op 1 januari 2003 de overheidsregeling heeft uitgebreid met een voorschotregeling. Deze voorschotregeling wordt door de slachtoffers en hun familieleden bijzonder gewaardeerd. Toch vinden wij deze regeling nog te beperkt qua omvang en qua vergoeding. Uit maatschappelijk, politiek oogpunt, maar ook uit sociaal, juridisch oogpunt draagt de overheid een zware verantwoordelijkheid en daarom heeft de overheid naar onze mening eenvoudigweg de plicht om een allesomvattend asbestfonds op te richten. Als SP zullen wij ons daarvoor blijven inzetten.

De tweede asbeststerfenis ligt in het milieu. Ook daar heeft de overheid een belangrijke en zware taak. In de achterliggende periode is er een enorme hoeveelheid asbest in onze samenleving terechtgekomen. Dat gevaarlijke materiaal verdwijnt niet uit zichzelf. Het is bij uitstek de taak van de overheid om voor de asbestsanering in het milieu te zorgen. Dat moet beginnen met een verplichte landelijke sanering en gevolgd worden door een consequente en systematische sanering. Het spreekt voor zich dat de overheid daarbij de centrale regie moet voeren, ook qua financiering. Bij die sanering zal de overheid, nu het gaat om gemeenschapsgeld, serieus werk moeten maken van het verhalen van die kosten op de veroorzaker. Immers, de vervuiler dient te betalen en dat geldt zeker op asbestgebied.

De vervuiler betaalt

Towards effective European legislation for victims of asbestos

Erik Meijer, lid Europees Parlement voor de SP-fractie

For more than twenty years the treatment of asbestos and its victims within the European Community was governed by Directive 83/477/EEC. This changed last year when, in March, after a legislative course lasting some 18 months, the European Parliament and Council of Ministers agreed 'Directive 2003/18 on the protection of workers from the risks related to exposure to asbestos at work'. This Directive is in the form of a series of amendments to 83/477 and was presented by the European Commission as a fairly routine updating of the existing rules. Member states are required to implement all of its requirements by 15 April, 2006.

Because it concerns health and safety at work, the proposal for such an update came under one of the legislative areas for which the EP enjoys co-decision powers, meaning in practice that we were able at least to influence the final content of legislation.

The main Committee which was asked to deal with the proposal was the Committee for Employment, Working Conditions and Social Affairs, and a social democrat, Elisa Damiao of Portugal, was appointed Rapporteur. The Committee on the Environment and Public Health, of which I am a member, was asked to give its Opinion, a subordinate role but one nevertheless which can be influential. The United Left Group/Nordic Green Left, (GUE-NGL), to which my party, the Socialist Party of the Netherlands (SP) is affiliated, won the right to prepare this Opinion and asked me to take responsibility for it.

My initial reaction was that the Commission proposal represented a welcome step towards adapting to the developing situation regarding exposure to asbestos, but that much more was required. From 2005 all member states will have implemented a total production ban, and the emphasis of policy-making will complete its shift away from current workers to the legacy of the past. The proposal to some extent reflected that, but was still overwhelmingly concerned with exposure of workers.

Clearly, the principal victims of asbestos-related disease are those who work or have worked with the substance. However, the danger extends beyond this group and thus becomes a concern of public health and environmental authorities as well as a matter of occupational health. I was concerned to bring up the question of people living near places where asbestos is or has been mined or used, family members of workers, and people living in buildings where asbestos is present are all at risk.

De vervuiler betaalt

The second issue I wanted to address concerned the procedures to be adopted when buildings are demolished or renovated. My argument was that so much asbestos was mined in or imported into the present EU15 during the peak years of the 1960s and 1970s that, where records are incomplete, the precautionary principle – ostensibly the basis of EU environment and public health policy – would indicate that every building constructed or renovated during that period should be regarded as extremely likely to contain asbestos. For this reason, I felt that it should be ensured that all member states, and any applicant country prior to its admission, should have a reliable national register of the location of asbestos; or, where that proves impractical, adopt a precautionary system which would require that before any building is renovated or demolished, the owners of the building should produce independent evidence that the building in question contains no asbestos; where that is not possible, they should proceed with demolition or renovation on the assumption that asbestos is present, following all legal requirements and standard procedures. This was actually recognised in the Commission proposal, but I felt the wording needed improving. The final result was a compromise, but the principle is now clearly established.

Thirdly, I noted that the Commission proposal concerned itself almost exclusively with buildings, and wanted to add a reminder that asbestos was not used solely in buildings, but also in road construction, in vehicles and certain types of equipment. In these cases an inventory is clearly needed so that the number of cases of potential exposure is reduced and so that persons exposed are able to claim compensation. This was rejected on the grounds that this was not the appropriate place to deal with road transport. However, other forms of transport, which had been exempt, were now to come under the Directive's provisions.

In the context of the single market, public authorities are obliged (and private interests often inclined) to put contracts of any significant size out to tender across the entire Union. For this reason, in order to ensure that this requirement does not result in a lowering of standards, I proposed that all member states establish a certification system through which the competence of demolition firms to deal with the asbestos problem could be assessed and attested. This system should incorporate a minimum European Union standard and should be immediately implemented in the applicant countries. In general, given that the applicant countries of Central and Eastern Europe have, if anything, an even greater asbestos legacy than do the existing member states, efforts should be made to deal immediately with this problem and no transition periods should be allowed when candidates negotiate the terms of their admission. We did not win this argument, but the new Directive does recognise the principal that firms involved in this work must be able to demonstrate their competence and suitability.

I also made some proposals designed to help all victims of asbestos, whatever the origins of their exposure. The revised directive should, I felt, oblige all member states to keep a reliable national register of all asbestos-related pathologies. National health monitoring programmes should be implemented and extended to all who have been exposed to asbestos, or who have good reason to fear that they have been so exposed. Adequate compensation should be payable to all victims, whether or not their exposure was occupational. Where the precise source of the exposure cannot be identified or involves, for example, an enterprise which no longer exists, public authorities should be responsible for this compensation. None of this made it into the final text, but again it helped to raise the issue of non-occupational exposure.

In order to be successful, my proposed amendments would have had to survive four rounds – three rounds of voting, and then the final negotiations between the Council, Parliament and European Commission. Firstly, they had to be approved by the Environment and Public Health Committee. Secondly, by the Employment, Social Affairs and Working Conditions Committee. And thirdly by the Plenary of the whole Parliament. After this vote the three EU institutions enter into negotiations over the content.

The first idea to be rejected was my proposal that the legal base of the measure be changed. The EU cannot, of course, make law in any area which takes its fancy. Every measure it adopts must be justified by reference to an Article of the Treaty of Rome which gives it competence to act in that area. This measure had been brought forward as a measure related to health and safety at work, over which the EU has definite competence and the EP co-decision powers. You cannot simply add extra bits covering non-occupational health and expect to get away with it. Nevertheless, I tried. Though I – perhaps inevitably – failed, I did succeed in raising the profile of this aspect of the problem and in extracting sympathetic noises from the European Commission and from all shades of opinion in the Parliament.

Everything else in my initial Opinion had at least some impact on the final text adopted by the Parliament, though most of it was then rejected during the search for a compromise with the other institutions. Unfortunately, some important amendments which were approved by the Employment Committee and thus adopted as part of its report were rejected by the Plenary, while others which were successful at Plenary were then rejected by the Council and Commission. The most disappointing negative vote removed the following from the final text:

‘The decay, demolition and renovation of buildings containing asbestos increases the risk of exposure to those living or working in the neighbourhoods, and not only to workers employed by the construction firms involved. There has always been a risk of non-occupational exposure, for example to family members of workers and those living in the neighbourhoods of mines or of factories using asbestos. In addition, asbestos was used in a wide variety of applications including road surfaces, vehicles and equipment of various kinds. Responses to the problem must recognise that not only those who have worked with asbestos are at risk. The Commission will examine which groups have suffered or may suffer from non-occupational exposure and will, on the basis of this work, make proposals as to the compensation and protection of these groups.’

This had sneaked through the Committee stage because it had been regarded as a compromise, raising the issue of non-occupational victims but not seeking to add a legal base. However, it was always sailing close to the wind, and the two committees which had passed it tend to be slightly more progressive than the EP as a whole. So this was a disappointment but not a shock. I mention it now because it seems to me that pressure on the Commission might persuade them to bring forward a public health measure embodying it.

Similarly, the Plenary threw out the amendment which would have read:

‘The Commission should begin the discussion with the Member States with a view to adopting a common position to update the scales of financial compensation for occupational disease and oblige an employer to accept liability for the pain and suffering caused to a victim where the employer has acted with malice because he was seriously negligent in fulfilling his obligations regarding risk prevention and the organisation of work.’

Compensation for industrial disease is, in fact, entirely a matter for the authorities of the member states. The whole issue lies so far outside the competence of the EU that it is astonishing that this clause made it as far as the plenary, where, however, it was roundly defeated. More surprising was the rejection of this amendment, also on subsidiarity grounds:

In order to carry out asbestos demolition or removal work, firms must provide evidence of their ability in this field. Each member state shall establish a national register of suitable, competent enterprises.

De vervuiler betaalt

Here there is a clear internal market element, and in that respect it can be said to come under EU competence. However, MEPs clearly felt this overstepped the mark, because it told member states not only what was to be achieved, but how to achieve it, which is generally frowned upon. This is shown if we look at an amendment on the same subject which was actually carried, though it was thrown out during the compromise negotiations with the other institutions:

In order to avoid unfair competition and inequalities in the level of protection afforded to workers and others, the Commission shall bring forward as soon as is possible, and in any case not later than 31 December 2003, proposals laying down minimum standards with which all national registration schemes for firms involved in the demolition, maintenance or renovation of buildings containing or possibly containing asbestos must comply.

Parliament supported this, and although it was then thrown out, the fact that the European Parliament has called for protection from environmental exposure once again gives us an important argument, one which it is difficult for the Commission to ignore. Moreover, there was further recognition of the problem of non-occupational victims: in relation to the repair of 'offices, hospitals, schools' and other 'buildings used by large numbers of people' the project supervisor was constrained to take steps to protect 'not only the workers, but also users and residents.' In addition, where asbestos has been identified, information would have to be conveyed to anyone, not only workers, who has reason to be 'in the immediate vicinity' of the building in question. For example, warning signs would have to be posted specifically for the information of members of the public who may have cause to be in the vicinity. Special attention to the problems of the new member states was also called for. The wording of the Commission's proposal on how to proceed in the event that the absence of asbestos in a building cannot be assured was tightened up, so that the relevant clause now read:

In the event that the absence of asbestos from a material or construction cannot be established or achieved, the regulations and procedures of asbestos removal work shall be followed.

In the final measure, as adopted by the Parliament and Council in March, 2003, we did achieve a number of improvements to the law.

Firstly, the exclusion of sea and air transport in Article 1 of the old Directive was deleted, so that these are now fully covered.

Secondly, exceptions, contained in Article 3, for low-intensity exposure, were tightened.

Thirdly, notification requirements, by which any employer planning to ask people to work with or in the presence of asbestos, have been rationalised and in important cases made more stringent.

In connection with this, a very important addition has been made to Article 5, which now states that 'activities which expose workers to asbestos fibres during the extraction of asbestos or the manufacture and processing of asbestos products or the manufacture and processing of products containing intentionally added asbestos shall be prohibited, with the exception of the treatment and disposal of products resulting from demolition and asbestos removal.'

Article 6 has been strengthened. It now requires that during any given job the fewest possible workers be exposed to asbestos, that work processes, equipment and storage methods be designed to prevent the release of asbestos dust into the air.

Article 7 introduces more detailed technical requirements in relation to the measurement of the level of any such dust.

Article 8 sets limits for the concentration of asbestos fibres in the air inside any workplace. In 83/477 these were fixed at 1.00 fibres per cm³ for non-crocidolite asbestos, and half that level for crocidolite. The new Directive sets the level for both at 0.1%, thus one-fifth of the original level for crocidolite and a tenth for other types.

Article 10a embodied an amendment originally included in my Opinion, and established an important fundamental principle, requiring that 'If there is any doubt about the presence of asbestos in a material or construction' demolition or maintenance work shall proceed under the assumption that such material is present, observing the relevant requirements of the Directive.

In Article 11, which deals with the employers' responsibilities for the protection of workers, there is now an oblique recognition of the problem of environmental – rather than occupational – exposure. Employers are now enjoined to prevent 'the spread of (asbestos) dust... outside the premises or site of action.'

Articles 12, 13 and 14, dealing with the protection and information of workers, have been reinforced by a number of new requirements. In addition, and importantly, demands from myself and others for a licensing system for firms carrying out maintenance or demolition work involving possible handling of asbestos or exposure to asbestos dust resulted in the addition of a new Article 12b, requiring that 'Before carrying out asbestos demolition or removal work, firms must provide evidence of their ability in this field. The evidence shall be established in accordance with national laws and/or practices.' Although this is inadequate, it is much better than nothing, especially in the context of single market rules which in effect oblige member states with good health and safety laws to consider tenders for work from firms in other member states where standards are lower. For a firm to win a contract in the Netherlands, for example, it must satisfy the Dutch authorities that it is competent, whether it is based in Breda or Bratislava.

Article 16 now requires records to be kept for 40 years rather than the old Directive's 30. This means that someone exposed to asbestos in his or her youth has more chance of being able to establish liability if he or she should develop symptoms much later in life.

It is now the task of the member states to transpose the new Directive. We must not, however, simply assume they will do so and leave it at that. We need each to exercise vigilance, examine the new laws designed to embody 2003/18's requirements, and bring to light any ways in which either these laws or their implementation might fall short. At the same time, we should put pressure on the Commission to bring forward legislation covering non-occupational exposure.

De vervuiler betaalt

Eternit wereldwijd: meten met twee maten

Bob Ruers, letselschade-advocaat, juridisch adviseur Comité Asbestslachtoffers

Inleiding

Hatschek, Schmidheiny, Emsens: 100 jaar asbestcement

De geschiedenis van het asbestcement begint in Oostenrijk als Ludwig Hatschek op 30 maart 1900 patent aanvraagt op een uitvinding die hij de naam Eternit meegeeft. Het merk Eternit ontleent hij aan het Latijnse woord aeternus, eeuwig. Direct daarna meldt Hatschek zijn patent ook in andere landen aan, meestal met succes, zij het dat de aanvraag in Duitsland tien jaar in beslag neemt. In Frankrijk gaat het sneller en al in 1903 wordt in Poissy bij Parijs de eerste Franse asbestcementfabriek opgericht. Daarna verrijzen er in korte tijd fabrieken in tal van landen: Italië Hongarije, Bohemen, Zweden, Zwitserland, België en Rusland. Voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog komen er ook fabrieken bij buiten Europa, in Zuid- en Midden-Amerika, Azië en Australië.

De basis van asbestcement producten is asbest, voor 10 tot 20 procent, en cement, voor 80 tot 90 procent. Door de uitvinding van Hatschek neemt de vraag naar beide grondstoffen snel in omvang toe. Om zich van voldoende ruwe asbest te verzekeren sluit Hatschek in 1910 een langlopend en exclusief contract af met de eigenaren van asbestmijnen in Siberië, Rusland. Tegelijk heeft hij oog voor de factor cement en besluit in 1907 in Gmunden een eigen Portlandcementfabriek te bouwen. Hoezeer de omvang van de asbestcementproductie de vraag naar asbest beïnvloedt tonen de cijfers van de asbestproductie wereldwijd aan. In 1910 is die productie 128.000 ton, in 1940 600.000 ton, in 1950 1.200.000 ton, in 1967 3.000.000 ton en het hoogtepunt wordt bereikt in 1976 met 5.300.000 ton. Het grootste deel hiervan vindt zijn weg naar de asbestcementindustrie.

In 1903 begint de asbestcementindustrie met de productie van vlakke platen voor daken, in 1910 komen daar golfplaten en in 1913 asbestcement buizen bij. Vanaf 1928 beheerst men ook de techniek voor waterleidingbuizen, in 1939 worden er van asbestcement voor het eerst bloembakken gemaakt, in 1948 kanalen voor heteluchtverwarming en in 1963 wordt asbestcement ook toegepast voor geëmailleerde platen voor gevels. De snelle en voortdurende groei van de asbestcementindustrie overvleugelt alle andere asbesttoepassingen.

Schmidheiny en Emsens

In 1903 verleent Hatschek licentie op het Eternit-patent aan een Zwitserse onderneming, die in Niederurnen het bedrijf Eternit-Werke AG opricht. In 1920 wordt dit bedrijf overgenomen door de Zwitserse ondernemer Ernst Schmidheiny, die reeds over grote belangen in onder andere de cementindustrie beschikt. Direct begint Schmidheiny met een internationale expansie van zijn asbestcementbedrijf via de door hem opgerichte holding Amiantus. In 1923 neemt hij een aandeel in het Belgische bedrijf Eternit SA in Haren, eigendom van de Belgische bouwondernemer Emsens. Daarmee wordt de basis gelegd voor een bijna zeventig jaar durende intensieve samenwerking tussen Eternit Zwitserland, in handen van de familie Schmidheiny, en Eternit België, grotendeels eigendom van de familie Emsens. De verstrengeling tussen Schmidheiny en Emsens is niet beperkt tot het aandelenbezit, ook hebben de beide families bestuursfuncties in verschillende bedrijven en dochterbedrijven over en weer. Deze samenwerking tussen Schmidheiny en Emsens leidt er gaandeweg toe dat, afgezien van Noord-Amerika en Engeland, de asbestcement-industrie wereldwijd synoniem wordt met de Eternitconcerns van de Schmidheiny's en de Emsens.

Omdat asbestcement bestaat uit de grondstoffen asbest en cement besluiten de beide Eternit-families al vroeg op jacht te gaan naar beslissende belangen op beide markten. Zo neemt Schmidheiny, eigenaar van het grote Zwitsers cementbedrijf Holderbank, in 1924 een aandeel in het Belgische cementconcern CBR in Antwerpen. Ook draagt Schmidheiny voortdurend zijn beleid van kartelvorming in plaats van concurrentie tussen ondernemers uit. Een van toepassingen van die nauwe samenwerking is het voor gemeenschappelijk rekening oprichten en exploiteren van nieuwe, soortgelijke ondernemingen. In 1928 sticht Schmidheiny Eternit AG Berlijn, waar hij een aandeel in neemt van 27 procent, terwijl Emsens via Eternit België een aandeel krijgt van 20 procent. Ook andere Europese Eternitbedrijven en Johns-Manville (VS) zijn via aandelen bij de oprichting betrokken.

Andere vormen van expansie en samenwerking laat Schmidheiny zien als hij in 1925 een aanzienlijk aandeel krijgt in het Belgische cementbedrijf Cimentes d'Obourg en in 1926 het grootste Nederlandse cementbedrijf ENCI overneemt. Nog voor 1935 bouwt Schmidheiny zijn concern uit door investeringen in Frankrijk, Oostenrijk, Griekenland, Egypte en het Midden-Oosten.

De opvolgers van Ernst Schmidheiny, zijn zonen Ernst en Max, zetten na 1935 dat beleid voort. Zo stichten zij in 1941 in Zuid-Afrika het bedrijf Everite en worden er tussen 1958 en 1965 in bijna alle Zuid- en Midden-Amerikaanse landen asbestcementbedrijven opgericht.

Daarbij steunen zij met name op de almaar uitdijende macht van hun cementconcern Holderbank dat in 1994 over 35 cementbedrijven met 77 fabrieken en 37 grind- en transportbedrijven met in totaal 110 grindgroeven en vierhonderd betoncentrales beschikt, verdeeld over dertig landen op vijf continenten. Maar ook aan de asbestbelangen wordt aandacht besteed door aandelen in asbestmijnen in Zuid-Afrika, Canada, Italië en Zimbabwe.

De familie Emsens voert met Eternit België – waarin de familie Schmidheiny zelf weer een belang heeft van bijna 20 procent – eenzelfde beleid. Men neemt meer en meer belangen in andere bedrijven op het gebied van de cementproductie, neemt concurrenten over of sticht zelf nieuwe bedrijven. Ook de asbestvoorziening zelf heeft de belangstelling van de familie Emsens. Sinds 1962 bezit Eternit België 10 procent in de Canadese asbestmijn Asbestos Corporation, waarin Eternit Duitsland – zelf voor 20 procent eigendom van Eternit België en voor 27 procent eigendom van Eternit Zwitserland – eenzelfde belang neemt. Daarnaast bezit Eternit België sinds 1963 een belang in de asbestmijn Mine Advocate, ook in Canada.

Dat concurrentie op het gebied van de asbestcementproductie weinig voorstelt en kartelvorming de overhand heeft, toont het concern met de naam TEAM, gevestigd in Luxemburg en opgericht in 1962, aan. De deelnemers in TEAM, met als belangrijkste doelstelling 'het coördineren van nieuwe asbestcementproductie-bedrijven in de hele wereld', zijn naast Eternit België de twee andere grote asbestconcerns Johns-Manville, VS, en Turner & Newall, GB. Via TEAM krijgt Eternit België een belang in asbestcementbedrijven in Vietnam, Bangladesh, Pakistan, Indonesië, Turkije, Griekenland en Senegal.

Hebben Eternit Zwitserland en Eternit België, die weer voor 100 procent eigenaar is van Eternit Nederland, in Europa een vergaande belangenverstrengeling, buiten Europa is het vaak hetzelfde beeld. Met name in Zuid- en Midden-Amerikaanse landen blijken de zakelijke afspraken tussen de beide Eternitconcerns zo uit te pakken dat hetzij Eternit Zwitserland de meerderheid van de aandelen in de asbestcement fabriek in een bepaald land heeft, terwijl Eternit België een minderheidsaandeel daarin heeft, hetzij andersom. Samen hebben op deze manier de beide Eternitconcerns de wereldmarkt voor asbestcement, afgezien van de markt in Noord-Amerika en deels Engeland en haar voormalige koloniën onder hun controle gebracht. En als in 1989 T & N besluit haar sinds 1934 bestaande belangen in de asbestcementindustrie in India van de hand te doen, is Eternit België de koper van die fabrieken.

SAIAC

Ernst Schmidheiny is er al in de jaren twintig van overtuigd dat concurrentie tussen de asbestcement producerende bedrijven voorkomen moest worden. Dat laat hij ook zien bij de oprichting in 1929 van het bedrijf Internationaal Asbestcement AG (SAIAC).

Dit bedrijf heeft als doel het uitwisselen van wederzijdse ervaringen, propaganda en patenten, alsook het gemeenschappelijk inkopen van grondstoffen. Meer in het algemeen dient SAIAC de ontwikkeling van de asbestcementindustrie in heel Europa te bevorderen. Een treffend voorbeeld van de werkwijze van SAIAC zien we in 1950, als Ernst Schmidheiny namens SAIAC vanuit Niederurnen in Zwitserland een onderzoek instelt naar het voorkomen van asbestose in een groot aantal asbestcementfabrieken over de hele wereld. Aanleiding voor deze enquête is het bericht van Eternit Nederland uit 1949, waarin wordt gemeld dat de Nederlandse regering voornemens was om wettelijke maatregelen te nemen in verband met de asbestziekte asbestose.

Het asbestrisico

Hoewel aangenomen mag worden dat de beide Eternit-concerns waarschijnlijk de meeste ervaring hadden met de asbestcementproductie en de gevolgen van het werken met asbestcement producten worden de gevaren van asbest door de beide Eternit-concerns tot ver in de jaren tachtig stelselmatig genegeerd. Als de Nederlandse overheid in 1975 het voornemen heeft om door wettelijke maatregelen het gebruik van asbest te beperken verzetten Eternit België en Eternit Nederland zich daar met alle kracht tegen. In de brief van de Nederlandse fabrikanten van asbestcementwaren van 12 maart 1975 aan de Sociaal-Economische Raad stellen deze fabrikanten, lees Eternit, dat 'immers iedere maatregel, waarbij gebruik van asbest in verband met de gezondheid aan banden wordt gelegd, in de publiciteit haar repercussies heeft ten aanzien van alle producten die asbest bevatten, ook op asbestcement-

De vervuiler betaalt

waren, hoewel zeer waarschijnlijk ten onrechte, omdat de gevaren van inademing van asbestcementstof louter op vermoedens berusten’.

Begin jaren zeventig komen in Zweden de eerste wettelijke maatregelen ter beperking van het gebruik van asbest tot stand. De dan nog jonge Stephan Schmidheiny reist naar Zweden om daar onderzoek te doen. Hij loopt daar, wat men noemt, een Zweedse schok op. Stephan Schmidheiny komt langzaam maar zeker tot het inzicht dat hij op zoek moet gaan naar asbestvrije alternatieven, maar die ontwikkeling loopt bijzonder traag. Nog in 1984 doet vader Max Schmidheiny het asbestrisico – hij spreekt van ‘de bezwaren van Selikoff’ – af als fantasie en is ervan overtuigd dat contact met asbest geen probleem is. Stephan Schmidheiny is een andere mening toegedaan, maar krijgt met name tegenwerking vanuit Eternit België, en de Oostenrijkse Hatschek-familie.

Nadat Stephan Schmidheiny in 1984 de Eternit-tak van zijn vader heeft overgenomen, begint hij langzaam maar zeker zijn belangen in de asbestindustrie af te stoten.

Belangen in de asbestmijnen en productiebedrijven worden in Latijns-Amerika en Zuid-Afrika van de hand gedaan, in Italië wordt de Eternitfabriek van Cassale Monferrato gesloten en hij verkoopt zijn aandelen in de Belgische en Duitse Eternit-tak.

De Belgische aandelen worden door de familie Emsens met graagte overgenomen. Wat er van de Zwitserse Eternit-tak nog over is, twee vestigingen in Zwitserland, doet Stephan Schmidheiny in 1989 over aan zijn broer Thomas Schmidheiny, de grootste aandeelhouder van het Holderbank-cementconcern.

Intussen stijgt het aantal asbestslachtoffers in met name de Europese vestigingen van de Eternit-concerns voortdurend. De Eternit-bedrijven worden door slachtoffers onder vuur genomen en de eerste rechtszaken worden aangespannen. Veel haast met het asbestvrij maken van de fabrieken hebben de beide Eternit-concerns echter niet. Eternit Nederland belooft in 1980 dat men in 1990 geheel zal zijn overgeschakeld op een asbestvrije productie, maar als Eternit Nederland door een wettelijk verbod in 1993 de asbestproductie moet staken, heeft men nog de moed om uitstel te vragen.

Ook in de andere Europese landen duurt het nog tot ver in de jaren negentig voordat daadwerkelijk wordt overgeschakeld op een asbestvrije productie.

Dat Eternit Nederland tot op het laatste moment volop asbestcement platen is blijven produceren blijkt uit het jaarverslag van de Belgische Eternit-groep over 1990, waarbij Eternit Nederland een pluim krijgt vanwege haar grootse prestaties op het gebied van de productie van asbest golfplaten. Want Eternit Nederland had namelijk in 1990 14 procent meer golfplaten geproduceerd dan gepland, namelijk 10,2 miljoen vierkante meter golfplaat van 5 mm. dik. Het jaarverslag over 1990 noemt de financiële resultaten van Eternit Nederland ‘bevredigend’.

Metten met twee maten

Terwijl in de jaren tachtig en negentig in Europa de Eternit-bedrijven, vrijwillig of gedwongen, langzaam afscheid nemen van de asbestcementproductie wordt er buiten Europa fors geïnvesteerd in nieuwe asbestcementfabrieken. De bestaande belangen in Latijns-Amerika worden uitgebreid. Nieuwe fabrieken worden gesticht in met name Nigeria, maar komen ook tot stand in landen als Indonesië, China, Pakistan, Filippijnen en Mexico. In al deze landen gaat de familie Emsens, inmiddels grootaandeelhouder in Eternit België, op de oude voet voort. Naar

buiten toe wordt wel toegezegd dat men zich uit de asbestcementproductie terugtrekt, maar de praktijk is een heel andere.

Deze dubbele moraal zien we ook bij het vergoeden van schade aan asbestslachtoffers. In een aantal Europese landen, waaronder Nederland, heeft Eternit, na een aantal verloren rechtszaken, de handdoek in de ring gegooid en krijgen asbestslachtoffers, maar ook hun getroffen huisgenoten, volledige schadevergoeding. In andere Europese landen is het lot van de slachtoffers slechter en buiten Europa krijgen slachtoffers zo mogelijk nog minder. Schrijnend zijn de situaties in landen als Brazilië, waar slachtoffers nauwelijks schadevergoeding krijgen, extra tragisch is de positie van slachtoffers in landen als Italië (Cassale Monferrato), Zuid-Afrika (Everite) en Nicaragua (Nicalit).

In die landen hebben de Eternit-concerns zich simpelweg uit de productie van asbestcement teruggetrokken, fabrieken en mijnen gesloten en de slachtoffers aan hun lot, inclusief een verpest milieu, overgelaten.

De hoge winsten zijn decennia lang naar de beide Eternit-concerns en met name de familie Schmidheiny en de familie Emsens toegevloeid, de schadelijke gevolgen van het werken met asbestcement worden achtergelaten bij de slachtoffers in talloze landen verspreid over de hele wereld. Alleen al uit het oogpunt van rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid moeten deze Eternit-concerns aangesproken worden op hun plicht om aan al deze slachtoffers een passende schadevergoeding te betalen. Dan kunnen wij zeggen dat de vervuiler daadwerkelijk betaalt.

De vervuiler betaalt

Multicausaliteit bij longkanker

Prof. dr. ir. Tjabe Smid, VU Medisch Centrum, Amsterdam

Asbest en longkanker

In de epidemiologische literatuur is veel informatie te vinden over de relatie tussen de blootstelling aan asbest en het risico op longkanker. Omdat longkanker, anders dan mesothelioom een frequent voorkomende aandoening en doodsoorzaak is, is het gecompliceerder om een epidemiologisch verband te vinden: longkanker komt immers niet alleen of overwegend voor bij mensen die aan asbest zijn blootgesteld geweest. Niettemin is er een overweldigende hoeveelheid bewijs dat blootstelling aan asbest het risico op longkanker verhoogt. Dit verband is aangetroffen in een veelheid van bedrijfstakken, zoals in asbestwinning, asbestproductie, asbesttextielindustrie, asbestcementindustrie, scheepsbouw en isolatiebedrijven.

Blootstelling

In algemene zin geldt dat het risico toeneemt naarmate de blootstelling hoger is geweest. De blootstelling wordt doorgaans uitgedrukt in zogenaamde vezeljaren. Deze cumulatieve maat wordt berekend door de gemiddelde blootstelling in vezels per milliliter te vermenigvuldigen met de blootstellingsduur in voltijdsequivalente jaren. Wanneer een werknemer verschillende functies heeft gehad of taken heeft verricht kan per functie of taak de blootstelling aan vezeljaren worden vastgesteld waarna de totale blootstelling door additie kan worden verkregen. Ook wanneer de functie of taak gelijk blijft maar de blootstelling in de tijd varieert (bijvoorbeeld omdat er in de loop van de tijd beheersmaatregelen zijn getroffen) kan per relevant tijdssegment afzonderlijk worden berekend en daarna opnieuw opgeteld.

Blootstellings-effectrelaties

De cumulatieve blootstelling, uitgedrukt in vezeljaren, blijkt doorgaans samen te hangen met het longkanker-risico, zij het met inachtneming met een latentietijd ten opzichte van het begin van de blootstelling.

Een ander onbetwist risico op longkanker is dat van roken, waarbij de blootstelling op een vergelijkbare manier wordt uitgedrukt in pak(jes)jaren: het gemiddeld aantal per dag gerookte pakjes sigaretten of shag, vermenigvuldigd met het aantal jaren waarin men rookte. Ook hier geldt dat de cumulatieve blootstelling samenhangt met het longkankerrisico.

De vervuiler betaalt

In de epidemiologische literatuur is al lang een discussie gaande over de vraag of deze effecten van asbest en roken onafhankelijk van elkaar zijn, of elkaar versterken in de zin dat de combinatie van beide vormen van blootstelling samen een hoger risico vormen dan de som van beide afzonderlijke effecten. Er zijn sterke aanwijzingen voor een dergelijk synergistisch effect, maar de kwantitatieve aard is onderwerp van discussie. In veel epidemiologische modellen wordt een multiplicatief verband verondersteld, waarbij dus de blootstelling aan asbest het achtergrondrisico verveelvoudigt. Het risico wordt dan als functie van de asbestblootstelling uitgedrukt in een procentuele toename per vezeljaar. Een doorgaans geaccepteerd model gaat uit van een toename van 1 procent van het risico per vezeljaar. Daarmee zou bijvoorbeeld het risico op longkanker verdubbelen bij een blootstelling 100 vezel-jaren.

Het individuele niveau

In een individueel geval van longkanker kan, gebruikmakend van dergelijke modellen, in principe de kans worden geschat dat de longkanker is veroorzaakt door de asbestblootstelling. Het vaststellen van de cumulatieve blootstelling in het (vaak verre) verleden is een gecompliceerde en volgens sommigen onmogelijke opgave. Er zijn immers vrijwel nooit blootstellingsmetingen beschikbaar, en als die er al zijn is vaak niet geheel duidelijk welke meetmethoden zijn gebruikt en onder welke omstandigheden is gemeten. Ook is vaak niet meer precies te achterhalen welke werkzaamheden betrokkene heeft verricht, en gedurende welke tijd.

Niettemin zijn in de literatuur doorgaans wel meetgegevens te vinden over vergelijkbare werkzaamheden. Ook kunnen met hulp van getuigenverklaringen en schaarse administratieve bronnen bij benadering de werkzaamheden worden gereconstrueerd. Een blootstellingsschatting met een ruime onzekerheidsmarge is daarmee vaak wel mogelijk. Met gebruikmaking van het eerder genoemde epidemiologisch model kan dan, opnieuw met een onzekerheidsmarge, daarna worden geschat wat de kans is dat de longkanker van betrokkene is veroorzaakt door de blootstelling aan asbest.

The struggle to establish accountability asbestos victims in South Africa

Richard Spoor, Attorney, Ntuli Noble & Spoor Incorporated, Nelspruit, South Africa

Introduction

Compensation for occupational injuries and disease in South Africa has been regulated by statute since the early part of the 20th century. A distinction has been maintained between compensation for occupational lung diseases associated with mining and all other types of occupational injuries and disease.

From the very beginning the principle of no-fault liability and the capping of benefits was applied. An absolute bar was placed on the recovery of civil damages by the workman against his employer. For a number of reasons discriminatory and inadequate compensation has not been challenged for 50 years. With the advent of the democratic and constitutional era in 1994 it has become possible to take the first steps to secure fair compensation for victims of occupational lung disease. Asbestos victims have been in the front line of this struggle.

The South African compensation regime

Although asbestos mining and processing has been undertaken in South Africa since the late 1800's asbestosis was only recognised as a compensable disease in 1956. There are no indications that before that time any victim of an asbestos related disease ever sued for or obtained compensation for such diseases.

Until 1994, in the case of occupational lung disease associated with mining, and until 1993, in respect of all other occupational injuries and diseases, the legislation and compensation levels discriminated very heavily against black workers who were entitled to receive less than 10% of what white miners received. This discrimination is perpetuated albeit on a nominally non-racial basis, by fixing levels of compensation with reference to income and degree of physical impairment as opposed to their disability, i.e. the impact of their impairment on the victim's ability to work and earn an income. Unskilled labourers (mainly black) are heavily prejudiced by this. Levels of compensation have varied very significantly over time and as between the two compensation regimes. A review of the history of the legislation shows a strong correlation between levels of compensation, worker acti-

De vervuiler betaalt

vism and militancy and the political influence wielded by the owners of capital. The statutory regime for the compensation of mineworkers with asbestos and other occupational lung diseases regarding compensation is more or less as follows.

1. A mineworker with a functional lung impairment of between 10 and 40% is entitled to a lump sum benefit equal to approximately 15 months salary to a maximum of ZAR40 000.00(€5 000.00).
2. A mineworker with a functional lung impairment of between 40 and 100% (or who dies), is entitled to a benefit equal to approximately 30 months salary to a maximum of ZAR80 000.00 (€10 000.00).

There is no provision for a pension or medical treatment which cost must be borne by the victim.

This compensation regime must be contrasted with the compensation regime for industrial workers who contract the same disease. Such persons are entitled to a pension for life not exceeding ZAR6 000.00 per month (€760.00) or 75% of his income, whichever is the lesser. If he or she is less than 100% impaired compensation is reduced proportionately. On the victim's death his dependants continue to receive a reduced pension.

These pensions are adjusted on a regular basis to take into account increases in the cost of living and full medical costs are paid for the first two years after diagnosis. Chronic medication may be provided for life.

Although it varies, the award to industrial workers may be 15 times that awarded to mine workers with the same disease.

Most asbestos victims are ex-mineworkers. The cost of treating a mesothelioma patient from date of diagnosis to date of death is typically between ZAR60 000.00 and ZAR160 000.00 (€7 500.00 to €20 000.00). It should be apparent that a maximum benefit of ZAR80 000.00 (€10 000.00) payable in such circumstances is no benefit at all. In the absence of an effective social security system, the miner and his family are condemned to a wretched existence until his dying and thereafter.

The costs of compensation through the statutory schemes is borne in the main by the employers who contribute to the compensation funds and by The State that carries the costs of administration.

The employers and the compensation funds obtain a very significant benefit from the fact that the overwhelming majority of victims never claim their statutory compensation. This is attributable to the fact that they are overwhelmingly poor, illiterate, largely confined to the rural areas from which they were drawn to work on the mines, have very limited access to health care and diagnostic facilities and the compensation scheme is structured to make it inaccessible.

Small awards and high levels of under-compensation operate as a subsidy by workers and their families to big business on the cost of injury and disease. If the mining industry was required today to compensate all sick mineworkers today the cost would be in excess of ZAR30 billion (€3.75 billion). This unpaid debt is a significant cause of poverty and underdevelopment in the labour supplying areas of Southern Africa.

The scale of the asbestos problem

We have no reliable measure in South Africa in the incidence of asbestos related disease but the following gives some indication of the scale of the problem.

At its peak in 1976 the industry employed over 60 000 persons. The prevalence of asbestosis amongst workers retrenched in the 1990's at date of retrenchment was approximately 30%. The percentage that go on to develop an asbestos related disease is well in excess of 40% or more. Extrapolating from studies into the prevalence of mesothelioma we believe that 15% to 20% of all miners employed on the crocidolite mines in the Northern Cape have died or will die from mesothelioma.

Vast areas of the Northern Cape are heavily contaminated with crocidolite fibre exposing tens of thousands of men, women and children on an ongoing basis. A very significant proportion of these are expected to die of the disease.

There exists no statutory compensation scheme for persons who contract an asbestos related disease as a result of environmental exposure. Tens of thousands of South African residences principally in working class townships, live in homes with asbestos cement roofs incorporating crocidolite. For want of education and resources they are unable to paint or otherwise maintain these roofs.

Asbestos has, as in the case in Europe, also been used extensively in power generation and heavy industry where we believe that the incidence of the disease is likely to be similar to yours, save that a far higher proportion of the asbestos that was in use is of the amphibole variety.

We can only guess at the numbers who contract mesothelioma or lung cancer. In respect of one stainless steel manufacturer, now owned by a large Spanish corporation, I came across three mesothelioma cases in the course of one year, two of whom died on the same day in March last year.

This is the context within which we have taken the first steps towards securing fair compensation for South African victims of asbestos related disease.

The South African asbestos mining industry

The British company, Cape Plc, mined crocidolite in the Northern Cape and amosite in the Limpopo Province until 1979.

The Swiss multinational, Eternit, mined crocidolite in the Northern Cape from 1960 until 1981 and controlled the major asbestos cement producer Everite until the early 1990's.

The Afrikaner mining giant, Gencor, operated crocidolite mines in the Northern Cape and took over the Cape and Eternit's crocidolite and amosite mines when they left the country. They operated chrysotile mines in the Mpumalanga Province.

There was a management buy-out of their asbestos mining subsidiaries in the late 1980's when the amosite mines were closed. They continued mining crocidolite until about 1996 and chrysotile until 2002.

The British multinational Lonhro operated several crocidolite mines in the Northern Cape until 1994. They sold almost all of their production to Eternit and later to Gencor.

The British multinational, Turner & Newall, operated crocidolite mines in the Northern Cape until the early 70's and were heavily engaged in the mining of chrysotile in Swaziland and Zimbabwe throughout the 60's and 70's.

The history of the litigation

In 1997 a British law firm, Leigh Day & Company, instituted legal action against Cape Plc in the High Court in London on behalf of South African asbestos victims.

The key issue in the litigation was 'forum' or the place where the litigation should be conducted. The principle arguments in favour of the United Kingdom, as the appropriate forum, were that that was where Cape Plc was domiciled, that South African workers were barred by statute from instituting civil proceedings in South Africa, and that there was in any event no legal assistance available to victims in South Africa to carry on such litigation.

In 2000 the Leigh Day instituted proceedings against Turner & Newall in the UK on behalf of Swazi asbestos workers. The Turner & Newall case ground to a halt when its parent company, Federal Mogul, secured Chapter 19 protection in the United States and its British subsidiary, Turner & Newall went under administration. There is no indication at all that Swazi workers will receive any benefit from Turner & Newall. They seem condemned to stand in line after British and American creditors.

The situation in Zimbabwe where chrysotile mining continues on a significant scale was investigated. Asbestos mining is one of the largest sources of foreign exchange that is used to maintain the despotic Mugabe regime. It was found that due to the social and political conditions prevailing in Zimbabwe that it was not feasible to undertake litigation on these workers' behalf.

In 1994 South Africa became a constitutional democracy. The Constitution incorporates a Bill of Rights, which guarantees inter alia the right to equal protection and benefit of the law, the right to dignity, the right to a safe and healthy environment, and the right of access to the Courts.

The Constitution also requires the Courts to interpret any legislation and to develop the common law in a manner that promotes the values that underlie 'an open and democratic society based on human dignity, equality and freedom'. It was our Constitution above all else that has created the opportunity to secure some measure of justice for asbestos victims.

In 1997, a careful consideration of the compensation legislation led us to the opinion that the laws that prohibit ex-mine workers suffering from an occupational lung disease from instituting legal action against their employers was not consistent with the Constitution and therefore of no force and effect.

It was not possible at the time to mount such a legal challenge in South Africa because of the Cape litigation in the UK. Were we to demonstrate that the South African law did in fact allow sick workers to sue their employers a decision by the Court to this effect would undermine the arguments of the claimants in the British Courts. We had

therefore to wait for a final ruling in the British Courts, on the question of forum, before we could proceed with actions in South Africa against other asbestos companies.

A settlement achieved in the Cape litigation was reached in late 1999. That settlement was, however never implemented because the company's bankers withdrew their support from the settlement on the basis that it formed part of a corrupt plan on the part of some of the directors of the company to sell company assets at below their market value to associated companies.

In 2002, the imminent winding up of Gencor, informed as we believe, by a desire to escape their asbestos liabilities, forced us to act and an application was brought in the High Court to compel the company to make a provision to compensate asbestos victims before distributing its assets to shareholders.

In order to obtain this relief, it was necessary to demonstrate to the Court, that Gencor and its subsidiaries had carried on asbestos mining without regard to the health and safety of their employees. This was not difficult considering the knowledge that the asbestos mining companies had regarding the dangers of asbestosis and in particular the dangers of mesothelioma in respect of crocidolite and amosite from the 1960's onwards.

Records obtained from the State mining authority indicated that the overwhelming majority of workers were exposed to murderous levels of asbestos dust and fibre.

The matter was settled before judgment was given by the Court and Gencor undertook to pay an amount of approximately ZAR460 million (€57.5 million) into a fund to compensate persons who contracted asbestos related diseases as a result of their employment or exposure to the company's mining activities.

A portion of the settlement amount was allocated to Cape victims which step facilitated a settlement of that case in the UK in an amount of approximately ZAR100 million (€10 million).

In 2003 the first individual summonses were issued against the asbestos mining subsidiary of British multinational Lonhro, Duiker Mining which is now owned by the Swiss strategic minerals company, Xstrata. Xstrata has indicated no willingness to settle the matter and aggressive litigation against this company is contemplated.

In late 2002, we linked up with the old Swiss anti-apartheid movement (now known as AAB Southern Africa) in order to explore the potential liability of Eternit in South Africa. Reports of our intention to litigate against Eternit appeared in the Swiss media and this resulted in an invitation to meet with the companies' representative in Zurich in April 2003.

Subsequently there have been further discussions between their representatives and ourselves and we are optimistic that a settlement based on substantially the same or similar terms as the Gencor settlement is achievable within the next few months.

The character of the gencor settlement

Unlike the Cape settlement, which led to a once-off payment to each of the attorneys' clients, the Gencor settlement led to the establishment of the Asbestos Relief Trust, that is charged to compensate all qualifying claimants as fully and effectually as the Trust's means allow. A copy of the Settlement Agreement and the Deed of Trust is available at www.asbestosclaims.co.za.

De vervuiler betaalt

The Trust does not purport to remedy the wrongs of the past. It does not therefore compensate people who have died of an asbestos related disease more than three years before. Its focus is on people who are presently suffering from an asbestos related disease or who will yet contract an asbestos related disease in the future.

The Trust only caters for people who were exposed as a result of Gencor's asbestos mining activities. If a further settlement is reached with Eternit, and with Duiker, the Trust will become more inclusive. In the longer term we would hope to persuade all the responsible mining companies to contribute to the fund so that we can include a widest range of claimants. A further contribution from Cape and from Turner and Newall would not be unwelcome. The question of a contribution by the State to the fund or alternatively the development of the fund into a National Fund for Asbestos victims is still a matter for debate.

The South African Government is reluctant to accept responsibility for the misdeeds of the previous Government and from our side, as legal representatives of a broad section of the community that is often sympathetic towards Government, we are reluctant to enter into conflict with it at this time.

There remain huge problems that we have not addressed. The first is the problem of environmental rehabilitation. The Department of Minerals & Energy deals only with the rehabilitation of mines. There are serious questions about the quality and sustainability of rehabilitation of mines that has been undertaken to date. The problem of wider asbestos pollution has barely been considered.

The problem of occupational claimants who did not work for any company that has contributed to the Trust has not been addressed.

The problem of environmental claimants whose illness cannot be linked to any particular mine has also not been addressed and at present there is no compensation scheme that caters for them.

It is very clear that the burden of compensation has and will continue to fall primarily on the victims which has always been the case and on the State that must provide health and social care to the victims and their families. One might imagine that in the full awareness of this the State might choose to play a more active role in bringing the corporations responsible to account. There is no indication however, that the State has the means or enthusiasm to do this, beholden as they are to the large corporations to generate economic growth and make investment in South Africa.

Social consequences

The asbestos litigation in South Africa has had a number of positive spin-offs. There is a far greater awareness around the hazards of asbestos. New and more stringent regulations regarding the safe use of asbestos in industry have been introduced comparable on paper, at least, with the best in the world.

The litigation, based as it was in the most directly affected communities has led to the growth of community organisations and structures focussed to deal with the problem. First among these are the Asbestos Interest Group and the Ekulindeni Asbestos Committee. This in turn, has fed back into the political system resulting in some efforts to upgrade health services, train doctors and to facilitate access to the statutory compensation system. The shortcomings of the existing compensation legislation have been highlighted by the litigation and there is some talk of legal reform of the legislation dealing with compensation for occupational diseases in mines. The

Government has given an in-principle commitment to harmonise the legislation. This is however, meeting with stiff opposition from the mining industry.

The South African Government has failed to implement the recommendations of a National Asbestos Summit that the use of asbestos in South Africa be banned. The principle opposition came from our neighbour, Zimbabwe, which alleges quite incredibly, that there has not been a single case of asbestosis in the history of asbestos mining in Zimbabwe. South Africa has also voted against stricter controls over trade in asbestos in international forums.

The South African Government's failure or refusal to ban asbestos has led to the undermining of the alternative cement fibre industry in this country through the import of cheap asbestos and asbestos cement products. It has also resulted in the last year of at least three incidents where trucks carrying Zimbabwe asbestos from Zimbabwe have been involved in accidents and scattered their toxic load over our national highways.

This has not been sufficient spur to the Government to change its policy.

Lessons learned

What little has been achieved in South Africa to date would not have been possible in a society that is not based on the rule of law. The role of the civil justice system is, I believe, not adequately recognised by activists, aid agencies and donor government. Equality before the law puts disadvantaged people on a more equal footing with large corporations provided they have access to the justice system.

The cost of the Gencor litigation was approximately ZAR5 million (€500 000). The return for asbestos victims on that investment has been significant. During the apartheid era, funding for civil actions and criminal defences made a very significant contribution to bring about a peaceful transformation pre-democracy.

It would not have been possible to litigate successfully in South Africa without outside funding. In this regard the generous and unselfish support of the British trade union law firm, Thompsons, was crucial to our success.

Publicity and social activism around the litigation was an important inducement to the company to settle. The impact of the litigation on the share price meant that it was cost effective for the company to settle. Indeed shareholders who bought at a discount made a significant profit out of the settlement. Access to the financial media is crucial in this regard. The role of foreign activist groups such as, IBDL AAB Sudliches Africa, IBAS and ACSA in the UK was important.

I believe however that there is a preoccupation among some groups, which is natural with the situation in Europe and the United States and not enough emphasis on developing countries. More can be done in this regard. We do need access to the skills and resources of our wealthier brothers and sisters in the developed world.

Our ability to mobilise victims under a single umbrella all under a single legal representative, contributed enormously to the quick settlement of the matter. It is difficult to imagine how a settlement might be achieved if there was a multiplicity of organisations and lawyers involved each promoting their narrow interests, often to the prejudice of the larger grouping.

To achieve a legal settlement it is crucial that the defendant company has the confidence that the settlement will be a final one. The alternative is a mass of individual cases brought by large numbers of lawyers with commonality high legal costs and many persons without access to lawyers who are excluded from the benefits.

De vervuiler betaalt

Lawyers involved in litigation on behalf of victims need to work towards creating a climate within which they litigate. This means that by the time that the matter comes to court public opinion is strongly ranged against the defendants and that novel legal arguments have been ventilated and imbibed by the judges. This reduces the risk involved in bringing a new and difficult legal argument before a court.

Public opinion is very important.

Judges need to understand that the broader society is looking to them to deliver justice.

Government is a fickle ally. In a globalising world economy it is extremely difficult to secure Government support for action and legal reform where it prejudices by business. One of the advantages of civil litigation between citizens is that the Government can stay neutral in disputes between two citizens. A hostile Government is a very serious obstacle to securing justice.

CONCLUSIONS

We have achieved in a relatively short space of time, something of considerable moment. Together we have secured a sum of approximately ZAR690million (€86.3 million) in compensation for persons affected by asbestos related disease and we are hopeful that within the next year we will be able to secure a further ZAR300million (€37.5 million) in contributions from Eternit and Xstrata enabling the Asbestos Relief Trust to compensate a broader spectrum of asbestos victims.

The litigation around asbestos has contributed significantly to and raised awareness around the hazards of asbestos and fuelled local activism. This has resulted in the improvement of medical facilities, a greater emphasis on rehabilitation of asbestos mines in populated areas, and the promulgation of new and better regulations regarding the safe use of asbestos in industry.

Crucially it has sounded a warning to the large multinational mining corporations that the days of impunity are coming to an end. This could not have been achieved without international co-operation and support. The financial, technical and moral support of European friends and colleagues, has been greatly appreciated and played a key role enabling us to achieve what we have to date.

I have no doubt whatsoever, that if we in South Africa are to address the biggest problem of all, namely the widespread contamination of our environment, we will require the support and assistance of European and American friends. If we are to save hundreds of lives.

The law can be a powerful instrument to help achieve justice. This has been demonstrated time and time again in South Africa. Unity amongst victims is just as crucial to success.

I believe that that our South African experience might serve as an example for victims in other developing countries and we would welcome the opportunity to support you.

To our friends and colleagues in the United States, the United Kingdom, the Netherlands and Switzerland who have helped and supported us - Without your support we could not achieve what we have.

As we say in South Africa – Amandla Ngawethu – The Power is Ours.

Asbest in Goor en de gemeentelijke besluitvorming

Paul Swuste^{1,3}, Pieter-Jan Biesheuvel², Flip Buurmeijer³, Lex Burdorf⁴, Mohssine Dahhan⁴

Inleiding

De consequenties van beroepsmatige blootstelling aan asbest zijn vanaf de dertiger jaren uitvoerig beschreven, ook in Nederland (Swuste ea, 1988; Burdorf ea, 1991). Recent is een hernieuwde schatting gemaakt van de omvang van de mesotheliom incidentie in ons land (Segura ea, 2003). Onder mannen zal in de periode 2000-2028 het totaal aantal dodelijke slachtoffers rond de 12.400 bedragen. Verder blijkt dat de gevolgen van de asbestblootstelling zich verspreiden over een heel scala van beroepen en bedrijfstakken (Dahhan ea, 2003).

Het sterftecijfer onder vrouwen ligt, met ongeveer achthonderd gevallen voor dezelfde periode, veel lager vanwege hun lage arbeidsparticipatie in het algemeen en ‘asbestberoepen’ in het bijzonder. Het voorkomen van mesotheliom onder vrouwen kan een indicatie zijn van een niet-beroepsmatige blootstelling aan asbest.

In de buitenlandse epidemiologische literatuur zijn slechts een paar studies gepubliceerd naar het voorkomen van mesotheliom in de omgeving van primaire asbestindustrieën of bij natuurlijke bronnen. Klassiek is de studie van het Londense East End, van Hamburg en het onderzoek naar een natuurlijk voorkomende asbestachtige verontreiniging in centraal Turkije (Newhouse en Tompson, 1965; Dalquen, 1970; Bohling en Hain, 1973; Baris ea, 1978). In de Londen en Hamburg studies zijn de asbestvervulde

1. sectie Veiligheidskunde, Technische Universiteit Delft
2. voorzitter tijdelijke onderzoekscommissie Asbest, Hof van Twente
3. lid tijdelijke onderzoekscommissie Asbest, Hof van Twente
4. Instituut Maatschappelijke Gezondheidszorg, Erasmus Universiteit Rotterdam

De vervuiler betaalt

kleding van asbestwerkers en de directe aanwezigheid van een asbestindustrie de belangrijkste bronnen. Huisgenoten en familieleden van asbestwerkers en omwonenden binnen een straal van 1 tot 2 km. van een asbestbedrijf behoren tot de risicopopulatie.

Het belang van een niet-beroepsmatige blootstelling is recent bevestigd in een aantal studies. In het stadje Casale Monferrato, in NW Italië, is een hoge incidentie mesotheliom gevonden onder vrouwen van Eternitwerkers (Magnani ea, 1993). Later onderzoek in dezelfde plaats liet een zeer hoge mesotheliomsterfte zien voor inwoners die tot op 2 km afstand van de aanwezige Eternit fabriek woonden (Magnani ea, 2000, 2001; Bourdès ea, 2000). Dit risico bleek afhankelijk te zijn van de afstand van de woning tot de fabriek. Metingen in Casale Monferrato in de nabijheid van de asbestcement fabriek laten een milieublootstelling zien van 50 v/l, terwijl de waarden een factor 10 lager liggen in het centrum van grote steden (Bourdès et al, 2000).

De huidige gemeente Hof van Twente, waar de gemeente Goor per 1 januari 2002 onderdeel van uitmaakt, is één van de gemeenten in Nederland met een grote asbestverwerkende industrie. Eind 2002 werd de gemeente opgeschrikt door de vondst van asbestverontreiniging in de nieuwbouwwijk 'De Hogenkamp'. Voor bestuurders en ambtenaren kwam deze mededeling als een volslagen verrassing. Behalve de regionale media trok het onderwerp ook de aandacht van de landelijke pers en de gemeente kreeg 'de gouden eikel' uitgereikt van het TV programma 'Ook dat nog'.

Voor de gemeenteraad is de ontstane commotie reden om een tijdelijke, onafhankelijke onderzoekscommissie in te stellen. De commissie heeft, aan de hand van onderstaande vragen, haar werk verricht in de periode november 2002-mei 2003 (Biesheuvel ea, 2003):

- Wat is de ernst, aard en omvang van de asbestproblematiek in en rond de Hof van Twente?
- Is de geconstateerde bodemverontreiniging van asbest te verklaren uit de bestuurlijke en ambtelijke voorbereiding van de nieuwbouwwijk?
- Hoe dient een integraal beleid ten aanzien van asbest in de bodem voor de gemeente vorm te krijgen?

Methoden en technieken

Voor een antwoord op de eerste onderzoeksvraag is nader onderzoek verricht naar de asbestcement afvalstroom, naar de asbestemissie gegevens en naar incidentie van niet-beroepsgebonden asbestgerelateerde ziekten in de regio van de gemeente. De tweede onderzoeksvraag is beantwoord aan de hand van uitgebreide interviews met acht bestuurders en tien ambtenaren, die vanaf 1976 tot heden werkzaam zijn (geweest) bij de gemeente en dossieronderzoek. Als laatste bron is een overzicht gebruikt van krantenberichten over asbest van een aantal landelijke kranten. Deze bron geeft inzicht in de nationale discussie rond de gevaren en risico's van asbest en is te beschouwen als een gemakkelijk toegankelijke bron van informatie. Het overzicht is onderdeel van het media archief van de sectie Veiligheidskunde van de Technische Universiteit Delft en bestrijkt de periode 1969-2003.

Voor de laatste twee onderzoeksvragen is de mate onderzocht waarin de gemeente Goor in het verleden en bij de Hogenkamp een risicomangement benadering heeft toegepast en welke aspecten van deze benadering, bij gebleken manco's, dienen te worden versterkt. Het startpunt zijn de deelscenario's, die afgeleid zijn van een

basisscenario, die de organisatie wenst te verhinderen of adequaat wenst af te handelen. In het geval van de gemeente Goor is het basisscenario te omschrijven als: 'Asbestbronnen leiden tot een emissie aan asbestvezels. De emissie heeft blootstelling tot gevolg en verhoogt de kans op een van de asbestgerelateerde ziekten'. Dit scenario is, afhankelijk van de soort bron, onder te verdelen in deelscenario's.

resultaten

Asbestcement afvalstroom

Elke vrijdag is het droge afval van de asbestcementfabriek Eternit aan grote aantallen inwoners en agrariërs vrijgegeven, evenals aan de gemeente. Mensen kwamen zelf om asbestcementafval, karrenvrachten vol, op te halen en te gebruiken als verhardingsmateriaal voor wegen, opritten, erven en vloeren van schuren. Volgens de gegevens van Eternit is het asbestcement afval vanaf 1935 tot 1974 gratis beschikbaar gesteld. Uit de interviews is gebleken, dat het afval gedurende een langere tijd ter beschikking is gesteld, tot 1989.

Buitenlucht emissies aan asbest

Het TNO-Instituut voor Milieuhygiëne en Gezondheidstechniek (IMG) is in 1978 een onderzoek gestart naar landelijke emissieniveaus aan asbestvezels in de algemene bevolking (Boeft en Lanting, 1981). Dit heeft geresulteerd in drie verschillende niveaus van asbestemissie:

Bronnen: Omgeving van asbestverwerkende industrie en verkeerstunnel:	10-100 v/l
Grote, middelgrote steden met veel verkeer en industriële gebieden:	1-10 v/l
Achtergrond, landelijke omgeving met weinig verkeer:	0.1-1 v/l

Zowel in Goor als in Harderwijk is de aanwezigheid van de primaire asbestindustrie duidelijk aantoonbaar gebleken. Goor is de enige locatie met een meetbare emissie aan blauwe asbest (crocidoliet), die gemiddeld een factor 7 lager ligt dan de chrysotiel-emissie.

Asbestverharde wegen in de regio Goor

Het Centrum Milieukunde en de Asbestprojectgroep van de Stichting Arbeid en Gezondheid hebben in 1983 een kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar het gebruik van asbestafval als wegverhardingsmateriaal (Hennekam ea, 1984). Op 83 wegen rond Goor is asbesthoudend afval aangetroffen met een totaal oppervlakte van ongeveer 33.500 m². Het draaisel (los asbest) en de resten asbestcementafval worden gezien als een potentiële bron. Door verwerking of door voertuigbewegingen kan de cementmatrix van het asbestcementafval verpulverd worden en in droge perioden kunnen asbestvezels in de lucht vrijkomen.

Het bovenstaand onderzoek heeft een vervolg gekregen. De omvang van de afvalstroom is geschat en de emissie aan asbestvezels van asbestverharde wegen zijn gekwantificeerd door de TNO hoofdgroep Maatschappelijke Technologie (MT) (Boeft, 1985; Boeft, 1987). Bij de fabricage van asbestcementproducten komt ongeveer 40 kilo vast afval vrij per duizend kilo product. De afvalstroom is gestart in 1935. In de periode 1935-1975 kan de

De vervuiler betaalt

totale hoeveelheid asbestcementafval geschat worden op 1700 à 17000 m³. Dit komt overeen met een potentiële bron van 360 10³ – 4.400 10³ kg asbest, zowel bestaande uit chrysotiel als uit crocidoliet.

Asbest en asbest emissie in de nieuwbouwwijk De Hogenkamp

De commissie heeft de omvang en de oorzaak van de asbestvervuiling in de nieuwbouwwijk niet eenduidig kunnen achterhalen. Wel is duidelijk geworden, dat in de periode van de grondaankoop in 1995 één van de percelen met asbest was vervuild. Het betrof 87 ton asbestcement afval onder de verharding van de oprit en 30 ton losgebonden asbest onder en rond de ondergrond van gesloopte schuren. Toen de wijk reeds was gebouwd heeft de vervuiling zich gemanifesteerd bij de inrichting van de tuinen. Dit heeft de nodige media aandacht gekregen (Biesheuvel ea, 2003).

TNO Milieu, Energie en Procesinnovatie heeft in 2002 in de nieuwbouwwijk metingen verricht. De asbest-emissie in drie achtertuinen is bepaald, inclusief een zogenaamde ‘worst case’ simulatiemeting onder laboratorium condities. Verder is een bodemmonster onderzocht uit een van de tuinen en is via een stripmonster van de vloer van een garage en van een huiskamer de secundaire emissie van asbest via ‘inloop’ en ‘inwaai’ bepaald (Tromp en Tempelman, 2003). In geen van de luchtmonsters is asbest aangetroffen, behalve bij de stripmonsters in de garage. Het bodemmonster is echter ernstig verontreinigd met zowel asbestcement, als met draaisel en asbestpulp. Het rapport besluit met de opmerking, dat het potentiële blootstellingsrisico groot blijft.

Niet-beroepsgebonden gevallen van mesothelioom

Een overzicht van de Vereniging van Integrale Kankercentra laat de regionale verschillen in mesothelioom sterfte zien voor de periode 1989-1997. In de regio's Overijssel en Flevoland liggen deze leeftijdsspecifieke sterftecijfers voor vrouwen (respectievelijk 0.8 en 0.9 per 100.000 personen) ruim twee keer boven het Nederlandse gemiddelde (Damhuis ea, 2000). Dit is een indicatie van niet-beroepsmatige gevallen van mesothelioom. Voor de regio Hof van Twente lijken deze getallen veel hoger te liggen. Recente gegevens van de advocaat, gespecialiseerd in asbestzaken, bevestigen een niet-beroepsmatige blootstelling in de Goorse regio bij zes vrouwen en vier mannen met mesothelioom.

Media aandacht voor asbest

Vanaf 1969 zijn in een periode van 35 jaar meer dan driehonderd verschillende ‘asbestonderwerpen’ in de nationale kranten verschenen (tabel 1). Deze artikelen beschrijven de gevaren en risico's van het mineraal.

Het proefschrift van dr. Stumphius (1969) naar de gevolgen van asbestblootstelling bij de scheepswerf De Schelde in Vlissingen krijgt de nodige aandacht. Dit geldt ook voor zijn mededeling in 1976, dat er jaarlijks honderd gevallen van mesothelioom in Nederland zullen voorkomen. In deze periode is het Asbestbesluit (1978) in voorbereiding en TNO organiseert in 1977 een landelijke asbestdag in Delft. Acht jaar later wordt, eveneens in Delft, een asbestsymposium georganiseerd door de toenmalige Technische Hogeschool. In de tussenliggende periode zijn de risico's van asbest regelmatig onderwerp van publicaties en zijn zowel TNO, de toenmalige

TH-Delft, de vakbeweging als maatschappelijke organisaties voorstander van een totaalverbod op asbest. Signalen die de risico's van asbest relativeren verschijnen niet frequent in de media. Het eerste bericht is van 1982 naar aanleiding van een asbestsymposium in Montreal, Canada. Verder zijn er berichten dat de risico's van asbest alleen aan blauw asbest zijn toe te schrijven. De NRC publicatie van 14 februari 1989 wordt een week later in dezelfde krant tegengesproken. En in 1993 meldt een milieuarts in de Telegraaf 'dat je asbest kunt eten'. Deze uitspraak moet begrepen worden als een reactie op de asbestpaniek in die periode, waarbij delen van een snelweg worden afgezet na een brand.

Uit het media archief blijkt, dat er veel aandacht is voor uitkomsten van onderzoek, voor asbest schadeclaim-procedures en voor economische consequenties van procedures, zowel in ons land als daarbuiten. Reeds vanaf het begin is de roep om strengere asbestwetgeving groot en vanaf 1988 is er veel aandacht voor de voor de opzet en uitvoering van een collectieve regeling voor asbestslachtoffers. Deze regeling is uniek voor Nederland. In de gehele periode komt een grote variatie van asbestproblemen aan bod, waaronder de publiciteit rond De Hogenkamp.

Dossieronderzoek gemeentelijke besluitvorming

In 1976 versijnt een rapport over hoge asbestblootstellingen bij Eternit (Industriebond NVV en NKV, 1976). Het bedrijf reageert met de opmerking, dat internationaal experts van mening verschillen over de gevaren van asbest en kondigt aan dat zij voor het komende Asbestbesluit (1978) een ontheffing krijgt toegewezen voor het gebruik van blauwe asbest voor de buizenlijn. Eternit is van mening dat wit asbest niet schadelijk is, mits de nodige maatregelen worden genomen (Haaff, 1978). Deze mening wordt overigens niet ondersteund door de nationale commotie over asbest in de kranten.

In de jaren tachtig verschuift binnen de gemeente de aandacht van arbeidsomstandigheden bij Eternit naar de buitenlucht-emissie aan asbestvezels en de aanwezigheid van asbest-afval op wegen en paden. De buitenlucht emissies worden een item, door het nationale TNO onderzoek (Boeft en Lanting, 1981). De conclusie, dat de gemeten waarden voor de regio Goor hoog zijn (Swuste ea, 2003), leidt niet tot acties van de gemeente. Eternit stelt, in reactie op de resultaten, dat de meetwaarden in Goor en omgeving niet verschillen van andere geïndustrialiseerde gebieden. Uit de interviews blijkt dat deze mening geruststellend werkt voor de gemeente, die de kennis en expertise mist om de resultaten te kunnen beoordelen. Volgens de commissie ontstaat het beeld dat de gemeente ook geen behoefte aan externe expertise had. Er wordt gewacht op een stellingname van de Provincie in deze.

Eind jaren tachtig bereidt het Ministerie van VROM een asbestverbod voor, dat op 1 juli 1993 in werking treedt. De discussie over het verlies aan werkgelegenheid als gevolg van dit verbod wordt volop in de gemeente gevoerd en het college van Goor pleit samen met Eternit en de Provincie voor een uitstel van het verbod. De Minister gaat niet in op dit verzoek.

Medio jaren negentig is de discussie over de asbestwegen weer actueel en dit leidt in 2000 tot een regeling die verbiedt asbestwegen in eigendom te hebben. De gemeente moet de kosten voor sanering zelf betalen. Voor particulieren komt subsidie beschikbaar. De gemeente Goor saneert uiteindelijk haar wegen en moet zelf voor de financiering zorgen. Haar afwachtende houding ten aanzien de risico's van asbest lijkt nog niet gewijzigd.

Ambtelijke en bestuurlijke organisatie rond asbest

Volgens de commissie drongen de nationale signalen over de risico's van asbest vanaf 1976 slechts zeer beperkt door tot de raad, het college en de ambtelijke organisatie. Deze externe ontwikkelingen zijn te omvangrijk voor de ambtelijke organisatie en de bestuurlijk en politieke behoefte daartoe was niet aanwezig. De organisatie van de gemeente was sterk gesegregeerd en tot medio jaren negentig was volksgezondheidsbeleid geen belangrijk beleids-thema voor de gemeente.

Asbest in de bodem

Ambtenaren en bestuurders zijn bekend met de gratis verstrekking van asbestafval door Eternit vanaf de start van de fabriek. Uit de interviews is gebleken dat zij geen idee hebben van de omvang van deze vervuiling. De Socialistische Partij heeft asbest in de bodem binnen de gemeente vanaf 1992 geproblematiseerd (Poppe en Senden, 1992). Niet iedere bestuurder en ambtenaar wist er raad mee. Goor heeft een klein buitengebied, waardoor de sanering van de asbestwegen een beperkt probleem was. De sanering van de wegen is uiteindelijk gewoon uitgevoerd, zij het met enige gelatenheid, daar de gemeente geen financiële steun kreeg van het rijk.

Asbestvervuiling van de nieuwbouwwijk De Hogenkamp

Voor de gemeente was de Hogenkamp een prestigeproject met duurzaam gebouwde woningen, waar de verkoop van de kavels zonder tussenkomst van projectontwikkelaars is georganiseerd. Volgens bestuurders en ambtenaren was de tijdsdruk op het project groot en de bestemmingsplanprocedures zeer complex.

Achteraf gezien had een gedegen bodemonderzoek in combinatie met een historisch bodemonderzoek de asbestbronnen kunnen voorzien. Dit type onderzoek is in de periode van de grondaankoop in 1995 en tijdens het bouwrijk maken van de grond slechts zeer globaal uitgevoerd, omdat de noodzaak van een gedegen onderzoek niet werd gezien. In de periode van De Hogenkamp speelde ook de gemeentelijke herindeling. Dit leidde tot een ambtelijke en bestuurlijke chaos. Zowel bestuurders als ambtenaren blijven met een groot vraagteken zitten. Niemand begrijpt precies waar de asbestverontreiniging vandaan is gekomen en waarom de media vanaf de nazomer van 2002 zo negatief over de wijk gepubliceerd hebben. Bestuurders overzien de consequenties van de publiciteit en constateren dat het vertrouwen van de burger in de gemeentelijke diensten en besluitvorming is geschaad.

Perceptie risico's en gevaren van asbest

Zowel voor bestuurders als voor ambtenaren zijn asbest en Goor door de aanwezigheid van Eternit onlosmakelijk met elkaar verbonden. Uit de interviews blijkt dat de meeste bestuurders en ambtenaren menen dat de gevaren en risico's van asbest schromelijk overschat worden. Ze beroepen zich op uitspraken van Eternit, op de Belgische asbestwetgeving die geen verbod kent en op andere industrietakken waar asbest in hun ogen asbest overduidelijk een probleem is. De scheepsbouw wordt in dit verband frequent genoemd. Een ander argument is de constatering, dat niet iedereen ziek wordt die met asbest heeft gewerkt. Dit leidt zowel binnen de gemeente als onder de bevol-

king tot de mening, dat het met asbest ‘wel meevalt’. Volgens de commissie ontstaat het beeld van een gemeentelijke overheid die niet verontrust is over de risico’s van asbest en sterk beïnvloed is door de risico inschatting van Eternit. Een belangrijk argument voor deze houding is de eerder genoemde economische positie van het bedrijf in de gemeente Goor. Eternit wordt daarbij omschreven als een stabiele werkgever.

Conclusies en discussie

De asbestvervuiling in de gemeente Hof van Twente is omvangrijk. Dat blijkt allereerst uit de geschatte hoeveelheid uitgereden asbestafval van de Eternit fabriek. Mogelijk beperkt deze vorm van asbestvervuiling zich niet tot deze twee gemeenten. Op voorhand is het redelijk om aan te nemen, dat andere locaties met een primaire of secundaire asbestindustrie en een agrarisch achterland een vergelijkbaar probleem kennen.

Het landelijke onderzoek naar asbestemissies van TNO-IMG heeft de aanwezigheid van de primaire asbestindustrie aangetoond. De emissies, die voor de gemeente Goor en Harderwijk tot de hoogst gemeten waarden behoren, zullen voor een belangrijk deel zijn bepaald door de industriële activiteiten. De waarden gemeten in het Italiaanse Casale Monferrato in de nabijheid van de plaatselijke Eternit fabriek liggen in dezelfde range.

Behalve de industriële activiteiten en de opslag van gereed product geeft ook de asbestafval stroom, die als wegverhardingsmateriaal heeft gediend, een meetbare emissie en blootstelling. Vooral de crocidoliet emissies zijn zeer hoog. De gegevens van civiele procedures, informatie uit een regionaal ziekenhuis en van het integrale kankercentra geven een duidelijke aanwijzing dat de asbestvervuilde wegen tot een sterk verhoogde sterfte aan mesothelioom leiden, waarbij de mesothelioomsterfte onder vrouwen een indicator van een milieublootstelling aan asbest is. De resultaten van onderzoek in het Italiaanse Casale Monferrato wijzen op een vergelijkbaar probleem in de gemeente Hof van Twente. Nader onderzoek dient dit uit te wijzen.

Anders dan op asbestverharde wegen lijkt asbest in de grond niet tot emissie te leiden. De metingen in de nieuwbouwwijk De Hogenkamp hebben, ondanks de bodemvervuiling, geen detecteerbare hoeveelheid asbest aangetoond. Schijnbaar is de hoeveelheid vrije asbest aan het oppervlakte van de bodem veel lager dan bij de asbestverharde wegen en vindt er geen emissie plaats als gevolg van voertuigbewegingen. Het potentiële risico van deze bron blijft groot en de resultaten van de luchtmonsters zijn mogelijk verklaarbaar uit de korte meetduur.

De vroegere Gemeente Goor is in de tweede helft van de twintigste eeuw sterk verbonden geweest met het asbestverwerkende bedrijf Eternit. Dit bedrijf was één van de grote werkgevers van Goor en omgeving. In de tweede helft van de jaren zeventig kon de aandacht voor asbest nog afgedaan worden als een interne zaak van Eternit, waar de gemeente geen zeggenschap over had. Eternit heeft de gemeente jarenlang in een klemmende greep gehouden. Enerzijds werden de gevaren van asbest door Eternit stelsel matig gekleineerd en heeft de gemeente de asbest emissies en de asbestvervuiling van wegen en paden niet serieus genomen. Anderzijds heeft de gemeente op zijn minst tot de negentiger jaren het belang van het behoud van de werkgelegenheid voorop gesteld, zoals blijkt uit het verzoek tot uitstel van het asbestverbod van 1993. De gemeente blijft reactief handelen op basis van landelijke normen en is niet in staat een basisscenario te definiëren.

De gang van zaken in het, voor de Gemeente Goor ambitieuze, project De Hogenkamp ademt dezelfde geest en voltrekt zich binnen deze cultuur. Volgens de onderzoekscommissie asbest zijn in het project De Hogenkamp

De vervuiler betaalt

verschillende signalen geweest die hebben geduid op bodemvervuiling met asbest en is daarop niet adequaat gereageerd. Het gemeentelijke projectteam De Hogenkamp heeft in dit opzicht niet gefunctioneerd.

Ten aanzien van de derde vraagstelling zijn er twee mogelijkheden. Ofwel de verantwoordelijkheid voor een integraal beleid ten aanzien van asbest in de bodem dient niet bij de gemeente te liggen, ofwel de gemeente dient bij toekomstige projecten een projectteam samen te stellen waarbij een adequate risico management benadering gegarandeerd wordt. Voor de eerste optie is wat te zeggen, zoals hierboven reeds is aangegeven, daar de gemeente in een spagaat positie is belandt. Zij dient vergunningen te verlenen en te handhaven bij een bedrijf dat voor een groot deel de werkgelegenheid en de economie van de gemeente bepaalt. Het rijk kan de regie over het milieu-beleid van de gemeente over nemen. Indien in de toekomst zich meerdere vormen van milieuvervuiling door asbest aandienen, dan ontkomt de gemeente niet aan optie twee en dient zij een projectgroep in te bedden in de ambtelijke en bestuurlijke besluitvorming. Dit betekent dat de informatievoorziening en de zogenaamde terugkoppeling van plannen voor en resultaten van bodemonderzoek tussen projectteam en college adequaat geregeld en bewaakt moeten worden. Tevens dienen de bestuurlijk verantwoordelijken voorzien te worden van gecompri-meerde informatie over de gevaren en de risico's. De risico's hebben betrekking op verwachte gezondheidsrisico's verwachte kosten, of consequenties voor de voortgang van projecten. Als startpunt zijn de volgende deelscenario's een vertrekpunt:

1. De historische blootstelling aan asbest, waar de gemeente geen invloed meer op kan uitoefenen, leidt tot toekomstige gevallen van asbestgerelateerde ziekten.
De gemeente kan voor burgers en voormalige werknemers een informatiepunt opzetten. De gemeente moet er rekening mee houden dat dit scenario nog decennia lang tot slachtoffers zal leiden. Het informatiepunt kan voor de financiële afhandeling beroepsgebonden gevallen van mesothelioom doorverwijzen naar het Instituut Asbestslachtoffers. Voor niet-beroepsgebonden gevallen van mesothelioom en andere asbestgerelateerde ziekten bestaat momenteel alleen de mogelijkheid van juridische procedures.
 2. Asbestverharde wegen leiden tot blootstelling van omwonenden en frequente passanten en verhogen de kans op mesothelioom.
Het deelscenario valt binnen de invloedssfeer van de gemeente. De omvang en de consequenties van deze vorm van asbestvervuiling is middels onderzoek vast te stellen.
 3. Toekomstige bouwwerkzaamheden in asbestvervuilde grond leiden tot blootstelling en kunnen de kans op mesothelioom verhogen.
Dit scenario is ook door de gemeente te beïnvloeden. Default is de aanname dat bouwgrond in de gemeente vervuild is. In het rapport Biesheuvel zijn aanbevelingen gedaan over de vereiste kwaliteit van het bodemonderzoek.
 4. Asbestproducten in huizen kunnen tot blootstelling leiden.
 5. De media aandacht voor De Hogenkamp heeft geleid tot een asbestpaniek onder bewoners.
- Bij het vierde en het vijfde scenario gaat het om gerichte informatievoorziening. Dit kan het informatiepunt op zich nemen. Diverse instanties hebben voldoende voorlichtingsmateriaal voorhanden. De asbestpaniek is een speciaal geval. Informatievoorziening zal mogelijk een beperkt effect hebben op de heersende perceptie in de

wijk. De bewoners stoom laten afblazen is mogelijk al een gepasseerd station. Bewoners dienen het idee krijgen, dat hun problemen door de gemeente adequaat wordt opgepakt en dat, ongeacht de uitkomst, de gemeente moeite voor deze groep doet.

Referenties

- Baris, Y. Sahin, A. Ozesmi, M. (1978). An outbreak of pleural mesothelioma and chronic fibrosing pleurisy in the village of Karain/Urgua in Anatolia. *Thorax* **33** p. 181-192
- Biesheuvel, JP. Buurmeijer, F. Swuste, P. (2003). Asbest van Goor naar het Hof van Twente. Eindrapportage tijdelijke onderzoekscommissie. Hof van Twente.
- Boeft, J. den, Lanting, R. (1981). Asbest en andere minerale vezels in de buitenlucht. Rapport G 856, IMG-TNO, Delft
- Boeft, J. den (1985). Asbestconcentratie metingen nabij een met asbestafval verharde weg in Diepenheim. Rapport R 85/312, MT-TNO, Delft
- Boeft, J. den (1987). Asbestconcentratie metingen nabij een met asbestafval verharde weg in Diepenheim. Rapport R 87/155, MT-TNO, Delft
- Bohling, H. Hain, E. (1973). Cancer in relation to environmental exposure. In: *Biological effects of asbestos*. Bogovski, P (ed), p. 217, Lyon, IARC
- Bourdès, V. Boffetta, P. Pasini, P. (2000). Environmental exposure to asbestos and risk of pleural mesothelioma: review and meta analysis. *European Journal of Epidemiology* **16** p. 411-417
- Burdorf, L. Swuste, P. Heederik, D. (1991). A History of awareness of asbestos disease and the control of occupational asbestos exposure in The Netherlands. *Historical perspectives in occupational medicine*. *American Journal of Industrial Medicine* **20** p. 547-555.
- Dahhan, M. Burdorf, A. Swuste, P. (2003). Beroepsachtergrond van gevallen met asbestgerelateerde ziektes in Nederland. *Tijdschrift voor toegepaste Arbowetenschap* (in press)
- Dalquen, P. Dabbert, A Hinz, I. (1970). The epidemiology of pleural mesothelioma. A preliminary report on 119 cases from the hamburg area. *German Medicine* **15** p. 89-95
- Damhuis, R. Dijk, J. van, Siesling, S. Janssen-Heijnen, M. (2000). Lung cancer and mesothelioma in the Netherlands. Vereniging integrale Kankercentra, Utrecht.
- Haaff, 't. (1978) gevaar van asbest valt of staat met veiligheidsbeleid binnen fabrieken. *De Onderneming*, 8 september, p. 9
- Hennekam, M. Kaper, W. Kole, M. Reinders, A. (1984). Asbestcement afval als wegverharding. Een inventarisatie van wegen rond Goor in opdracht van Provinciale Waterstaat Overijssel. Centrum voor Milieukunde, Asbestprojectgroep, Leiden
- Industriebond NVV en NKV (1976). Eerste rapport van een onderzoek naar de gevaren van het werken met asbest bij Eternit (zwartboek). Industriebond NVV en NKV, Hengelo
- Industriebond NVV en NKV (1977). Tweede rapport van een onderzoek naar de gevaren van het werken met asbest bij Eternit (roodboek). Industriebond NVV en NKV, Hengelo
- Magnani, C. Terracini, B. Ivaldi, C. Botta, M. Budel, P. Mancini, A. Zannetti, R. (1993). A cohort study on mortality among wives of workers in the asbestos cement industry in Casale Monferrati, Italy. *British Journal of Industrial Medicine* **50** p. 779-784

De vervuiler betaalt

- Magnani, C. Dalmaso, P. Biggeri, A. Ivaldi, C. Mirabelli, D. Terracini, B. (2001) Increased risk of malignant mesothelioma of the pleura after residential or domestic exposure to asbestos: a case-control study in casale Monferrato, Italy. *Environmental Health Perspective* **109** p. 915-919
- Magnani, C. Agudo, A. Gonzalez, C. Andrion, A. ea (2000). Multicentric study on malignant pleural mesothelioma and non-occupational exposure to asbestos. *British Journal of Cancer* **83** p. 104-111
- Newhouse, M. Thompson, H. (1965). Mesothelioma of pleura and peritoneum following exposure to asbestos in the London area. *British Journal of Industrial Medicine* **22** p. 261-
- Poppe, R. Senden, W. (1992). Asbest in de Hof van Twente. Socialistische Partij, Rotterdam
- Segura O. Burdorf A. Looman C. (2003). Update of predictions of mortality from pleural mesothelioma in the Netherlands. *Occupational and Environmental Medicine*, **60**, p. 50-55
- Swuste, P. Burdorf, A. Klaver, J. (1988). Asbest, het inzicht in de schadelijke gevolgen in de periode 1930-1969 in Nederland. Delftse Universitaire Pers, Delft
- Swuste, P. Biesheuvel, JP. Buurmeijer, F. Burdorf, A. Dahhan, M. (2003) Asbest, van Goor naar Hof van Twente, onderzoek naar de omvang van de asbestproblematiek. *Tijdschrift voor toegepaste Arbowedenschap* **16**, p. 79-84
- Tromp, P., Tempelman, J., 2003. Risicobeoordeling asbestverontreiniging in de woonwijk De Hogenkamp te Goor. Rapport TR 2003/088. TNO-MEP, Apeldoorn

Counting Eternit's victims among workers at the asbestos-cement plant and in the general population of Casale Monferrato, Italy

Benedetto Terracini () and Corrado Magnani (**)*

Introduction

The Eternit plant in Casale Monferrato has produced asbestos cement between 1907 and 1985. At least late in this period, it used 90% chrysotile (mainly from the Balangero quarry in Piedmont) and 10% crocidolite. It is known that cases of asbestosis were recorded in the 50s. Rumors about unusual occurrence of asbestos-related cancer both among Eternit workers and in the general population -started to spread in the area in the 70s, as well as concern for the use of residues from the production of asbestos-cement in construction work. Quantification of cancer occurrence began early in the 80s. In 1983, epidemiologists at the Cancer Registry noted an unusual concentration of deaths caused by lung and pleural cancer around Casale Monferrato and transmitted this information to the local authorities in Casale. This led to a resolution of the town council (December 1987) intended to prevent further use of residues in buildings. Formal epidemiological studies both on Eternit workers and in the general population have been an on-going exercise since the 80s.

Court cases report estimates of asbestos concentrations in the plant of up to 100 ff/ml during the 50s and 60s. Analyses carried out in 1971 demonstrated concentrations above 20 ff/ml in all areas of the plant, with peaks above 200 ff/ml in the mixing area. A few years later values in the mixing area were in the order of 12-15 ff/ml and those in the production area were 1-2 ff/ml. During the 80s, concentrations were below 1 ff/ml in most areas of the plant.

Asbestos fiber measurements outside the factory started as late as 1984 and have been sporadic. Reported concentrations have been 1-10 ff/liter, with some tendency to be higher in areas close to the plant.

(*) Center for Cancer Prevention, Region Piemonte

(**) University of Novara

Subject of the presentation

Mortality study of the cohort of workers at the Eternit asbestos-cement plant

The on-going study includes 3434 persons (2657 men and 777 women) at work in 1950 or hired afterwards. Follow up for mortality started 1965. Latest follow up for mortality was carried out in 2003: in addition to 33 untraceable persons (among whom 26 had emigrated to foreign countries), 1919 have died and the rest are alive. Comparison with expected numbers of deaths (based on the general population of Piemonte) and distribution of causes of deaths are given in the Table below

	Men		Women	
	Observed	Expected	Observed	Expected
All causes	1438	1073.1	371	254.1
Cancer of peritoneum and retroperitoneum	36	1.9	16	0.8
Cancer of the lung	237	98.3	12	5.4
Cancer of the pleura	96	3.0	39	0.6
Asbestosis	162	0.3	24	0.0
Cancer of the uterus and ovary	–	–	26	12.9
Other causes of death	907	969.6	252	234.4

Over a period of 38 years, excess deaths were 364,9 in men and 116.9 in women, corresponding to annual averages of 9.6 and 3.1 respectively. Effects are still remarkable in recent years. Although the plant has ceased activity more than 15 years ago, compared to previous studies measuring mortality up to 1986 and 1993, the observed/expected ratio for all causes of death, if any, shows a slight tendency to increase in both sexes.

The figures presented above also indicate that in men, the absolute number of excess cancers of the lung ((138.7 over a period of 38 years) is similar to the corresponding excess cancer of the pleura and peritoneum (127.1).

Additional analyses (available upon request) have estimated risks for lung and pleural cancer in relation to length of employment at Eternit and time elapsed since beginning of exposure.

Incidence of mesotheliomas among residents in the area of Casale Monferrato

Newly diagnosed cases of mesothelioma in the population living in the administrative area corresponding to the ex-Local Health Authority 76 Casale Monferrato (13 municipalities, total population approximately 100.000, half of whom live in the city of casale Monferrato) have been systematically recorded since 1980. During 1990-94, 1995-98 and 2001-03, total cases recorded were respectively 91 (49 men and 42 women), 75 (44 and 31) and 96

Counting Eternit's victims in Casale Monferrato, Italy

(62 and 34), corresponding to annual averages in the order of 25 in the early 90s and 30 in more recent times. Cases diagnosed in 1999-2000 are currently being identified retrospectively.

The incidence rates (annual x 100.000 age-standardized over the age structure of the 1981 Italian population) corresponding to these figures are given in the Table below, which also includes the corresponding rates for residents in the highly industrialized neighbouring province of Varese, where no major plants producing asbestos products have ever been active and where a population-based cancer registry has been active since thirty years,

	Area of Casale Monferrato				Province of Varese
	1990-94	1995-98	1999-2000	2001-	1988-92
Men	12.7	13.4	–	24.8	1.9
Women	9.9	8.7	–	13.1	1.0

The excess over Varese is underestimated, because the numerator of rates in Casale Monferrato only includes histologically confirmed cases whereas the registry in Varese, as most conventional cancer registry do, also includes some cases diagnosed only on clinical data.

Environmental (non occupational) exposure to asbestos as a meyor cause of incident cases of mesothelioma in Casale Monferrato

Within the systematic collection of cases of mesothelioma in the area of Casale Monferrato, it had become obvious since the 80s that a sizable number of cases of mesotheliomas (corresponding to a relatively huge proportion of total cases) occurred in persons who had never been working at Eternit. The Table below provides figures for 105 cases recorded during the 80s.

	Men	Women
Occupational record in Eternit plant	19	9
Wife of asbestos cement worker (no occupational at Eternit)	–	1
None of the above, but asbestos cement mentioned in clinical record	2	–
None of the above but domestic exposure mentioned in clinical record	–	2
None of the above but occupation reported in clinical record may have entailed asbestos exposure	7	1
None of the above mentioned	35	29
Total	63	42

De vervuiler betaalt

Thus, there was a rationale for a formal questionnaire-based case-control study which included 102 cases (62 men and 42 women) diagnosed during 1987-93 and 273 (167 and 106) population-based controls. Controls were – matched with the cases for sex, age and living status. For dying persons, the closest relative was interviewed. Indicators of a number of environmental and domestic sources of asbestos were considered in the study. Reference to the study is Magnani C et al *Increased Risk of Malignant Mesothelioma of the Pleura after Residential or Domestic Exposure to Asbestos: A case control study i Casale Monferrato, Italy* Environ Health Perspect 1001;109:915-919.

Cases and controls who had worked in the asbestos-cement industry were respectively 27 and 13. Results are presented below in terms of Odds Ratio (OR) (which is an approximation to the relative risk) integrated by the 95% confidence limits (95% CI) following standardization by age, sex and occupation in the asbestos-cement industry.

Cases and controls reporting at least one relative's occupational exposure in the asbestos cement industry were 23 and 20 (OR 4.5, 95% CI 1.8-11.1). Those keeping cement sheets or roofs in the garden or courtyard were 46 and 77 respectively (OR 1.8; 95% CI 0.9-3.6). The Table below reports risks (relative to category described in the last line) of mesothelioma in relation to residence in different municipalities in the area of Casale Monferrato

	Cases	Controls	OR	95% CI
Occupation in asbestos-cement	27	13	52.5	12.5-220.0
Ever lived in the city of Casale, distance (in km) from Eternit				
< 0.5	5	2	27.7	3.1-247.7
0.5-1.5	41	52	22.0	6.3-76.5
1.5-2.5	9	12	21.0	4.9-91.8
> 2.5	4	9	11.1	1.8-67.2
Ever lived in adjacent cities	12	42	8.3	2.1-32.6
Only lived in other cities of the administrative area	4	113	1 (ref)	

Conclusions

The statement that a sizable number of pleural mesotheliomas are occurring among residents in the area of Casale Monferrato (in the order of at least four to five per year) and that they are attributable to environmental (non occupational) exposure to asbestos materials released by the Eternit plant is supported by the weight of the evidence. This consists in following facts: a. in the area of Casale Monferrato, the incidence rate of pleural mesotheliomas in the general population is one order of magnitude higher than elsewhere in Italy, b. asbestos cements sheets or roofs have been widely used in construction work, c. the excess of mesotheliomas among relatives of asbestos-cement workers indicates that outside the Eternit plant there were circumstances of exposure to asbestos sufficient for inducing mesothelioma; d. the case-control study has shown a gradient of risk in relation to residence expressed in terms of distance of residence from the Eternit plant. In addition, a relatively high concentration of asbestos bodies were found at autopsy in residents in Casale Monferrato without occupational exposure and some asbestosis was found in two women who had never been working with asbestos (Magnani C *Asbestos lung burden and*

asbestosis after occupational and environmental exposure in an asbestos cement manufactory area: a necropsy study. Occup Environ Med 1998;55:840-846)

Results of the case-control study have been reproduced on an independent data-base of cases and controls from the area of Casale Monferrato which was included in a multicentric study carried out in Spain, Italy and Switzerland (Magnani C et al *Multicentric study on malignant pleural mesothelioma and non-occupational exposure to asbestos* Br J Cancer 2000;83:104-111). At present, a population-based case-control comparison on environmental exposures associated to mesotheliomas in the area of Casale is an on-going exercise.

To the best of our knowledge, as yet, no mesothelioma case attributable to environmental (non occupational) exposure to asbestos in Casale Monferrato has been brought to an Italian criminal court.

De vervuiler betaalt

The social movement of asbestos victims in France

Dr. Annie Thebaud-Mony, sociologist, Director of Research, National Institute for Health and Medical Research, France

This paper presents the history of the important social movement of the victims of asbestos exposure in France which played an important role in the evolution of the asbestos politics in the nineties. The National Association of Defense of the Asbestos Victims (ANDEVA) coordinated the action of more than twenty five local or regional groups.

For many decades French society lived the drama of an epidemic of mesothelioma and other asbestos related diseases without any consciousness of it. The asbestos industry strategy was to hide from the public the health consequences of asbestos manufacture and use. The industry was aided in this strategy of deception by ‘experts’ – scientists, physicians, and lawyers – until the emergence of a strong social movement of victims of asbestos exposure brought to light the epidemic. France banned all manufacture and use of asbestos in 1997.

While victims of asbestos exposure rarely received compensation for asbestos-related diseases before 1995, after that time France saw a spectacular growth in asbestos compensation claims and awards in the civil courts, finally recognizing the fault of the employers and the recourse to compensation by the Criminal Act Victims’ Commission (La Commission d’Indemnisation des Victimes d’Infraction, CIVI). This led the French Parliament to enact a law creating in 2000 a Compensation Fund for Victims of Asbestos Exposure (Le Fonds d’Indemnisation des Victimes de l’amiante, FIVA).

The paper presents the different compensation systems that were approached with varying degrees of success by the victims of asbestos exposure and analyses the experience and the first results of the FIVA which begun to operate in June 2002. More than 6000 demands were received by the FIVA during the first operating year. The ANDEVA is represented in the board of the FIVA.

De vervuiler betaalt

The conclusions emphasizes on the danger for the french social movement of asbestos victims to be closed in a pure logic of indemnification, leaving as secondary the collective struggles for social justice and prevention.

Eternit in Goor

Anke Tiemens

Het is voor mij als ex-werknemer van Eternit in Goor een emotioneel moment om hier voor u te staan.

Al meer dan dertig jaar wordt strijd gevoerd wordt tegen de gevolgen van de werkomstandigheden met asbest in de fabriek van Eternit in Goor. Deze strijd kent naast veel nederlagen ook overwinningen. Het is een strijd van leven en dood, die voor mij en vele ex-collega's nog iedere dag gestreden zal moeten worden.

In deze strijd hebben tientallen, maar waarschijnlijk honderden mensen het leven moeten verlaten, met een gruwelijke en onverbiddelijke dood. Het is in gedachtenis aan hen dat ik u wil vertellen over de strijd, die nog lang niet gestreden is, maar desondanks gewonnen kan worden.

In 1963 meldde mijn echtgenoot zich aan als werknemer bij Eternit in Goor. Hij werkte toen als landarbeider in Noord Groningen. Het vooruitzicht van een goede huurwoning en vast loon gaf ons gezin met twee kinderen snel de doorslag naar Goor te verhuizen.

Daarmee traden we in de voetsporen van tientallen gezinnen die op een zelfde manier door Eternit als arbeiders in hun asbestfabriek geworven werden. Toen de kinderen groter werden en er weer mensen gezocht werden, trad ook ik, in 1979, in dienst van Eternit. Ik was toen de eerste en enige vrouw in de fabriek, waar ik in de productie van asbestcement-buizen werkte. De buizen werden van alle soorten asbest gemaakt, onder andere blauwe asbest, totdat verwerking van blauwasbest in 1982 verboden werd en naar België verplaatst.

In Goor was de asbestcement fabriek van Eternit vanaf 1937 in bedrijf. Daarvoor stond het bedrijf in Amsterdam. In de eerste jaren zijn veel werknemers vanuit Amsterdam mee naar Goor gekomen. In de na-oorlogse opbouwperiode, de jaren vijftig van de vorige eeuw werden veel werknemers vanuit provincies Friesland, Groningen en Drente gehaald. Dit ging via advertenties van Eternit in de krant of via arbeidsbureaus. Degenen die daarop reageerden kregen zeer snel iemand op bezoek vanuit Goor. Die persoon vertelde wat het werken bij Eternit inhield. Onder andere dat je in drie-ploegendienst moest gaan werken. Wat je kon gaan verdienen. En dat er een woning voor je beschikbaar was. Eternit had ongeveer 85 woningen in Goor. Zowel voor de hogere als lagere personeel. Er werkten in die tijd achthonderd personen. Dat de mensen uit de drie noordelijke provincies er gingen werken kwam ook mede doordat er direct een nieuwe woning beschikbaar was. Er werkten natuurlijk ook werknemers uit

De vervuiler betaalt

plaatsen in de omgeving. Ook werkten er buitenlandse werknemers, zoals Spanjaarden en Turken. Daarvan zijn de meeste Spanjaarden naderhand weer naar Spanje gegaan.

Niemand van de werknemers wist aanvankelijk iets over asbest. Alleen dat het onbrandbaar en een goedkoop bouw materiaal was. Er werd niets over het product asbest verteld. Dat het een mineraal was en waar het uit de grond werd gehaald, of waaruit het bestond. Laat staan dat werd verteld dat asbest bestond uit vezeltjes die gevaarlijk zijn voor de gezondheid. Niets van dat alles!!!!!! Als je in de handvormerij met blauwasbest te werk werd gesteld kreeg je wel elke dag een liter melk.

De huizen die Eternit heeft laten bouwen in Goor waren gedeeltelijk ook van hun eigen asbestmateriaal gebouwd. Zoals de wandjes tussen de slaapkamers, de tegels in de badkamers en de keukens en de vensterbanken. Als je iets aan de wand wilde hangen kon dat niet, de gaten werden steeds groter en scheurden.

De vrouwen van de werknemers van de Eternit moesten de overalls zelf wassen. Die moesten eerst uitgeklopt worden vanwege het asbeststof dat er aan kleefde.

De wasmachines stonden bij de meeste mensen in de badkamer, naast de slaapkamers.

De werknemers konden een keer in het jaar tien asbestplaten krijgen. Het gebeurde zeer vaak dat mensen die niet bij de Eternit werkten bij Eternit werknemers kwamen om te vragen of ze wat van die asbest platen konden overnemen of kopen. De asbest platen zijn ook op die manier overal in Goor en de omliggende gemeenten terechtgekomen. Waarschijnlijk in heel Twente.

Cementafval dat overbleef uit de buizendraaij kon men gratis afhalen van de Eternit. Daar werden de paden en boerenerven mee verhard.

Dat asbest afval werd met water en cement direct op de grond gemengd (waar de mensen gewoon bij stonden), laten drogen en het pad was klaar.

De boeren uit de hele omgeving hebben jarenlang dat afval van Eternit gebruikt voor de wegen en paden naar hun woning of boerderij. Bij sommige wegen zit dat afval tot meters diep in de grond. Daar zijn wegen en paden bij van meer dan een kilometer.

Voor Eternit was het een afhalen van het afval een goedkope oplossing. Dag en nacht reden ook vrachtwagens van bedrijven uit Goor met dat afval van de buizendraaij naar de Rikking destijds een afvaldepot in Delden – nu een natuurgebied – of naar de kleigaten van Rientjes in Borne.

De werknemers konden ook gratis afvalhout voor de kachel meekrijgen in jute zakken, waar het pure asbestvezel in had gezeten. De zakken met hout werden meestal in de huiskamer in de houtbak leeggestort. En dat stookte. Er is zeer veel gebruik van gemaakt volgens oud-werknemers. Ook de werknemers uit de wijde omgeving namen die asbestzakken met hout mee de bus in naar huis. De zakken gingen niet naar de fabriek terug, maar werden waarschijnlijk in de vuilnisemmer gegooid.

Eternit had in die tijd bij de bevolking een redelijk goede naam waar het ging om arbeidsvoorzieningen. Voor gezinshulp, reiskosten in verband met ziekenhuisbezoek, tandartskosten enz. kon men als werknemer een vergoeding krijgen.

Er werd een wagentje met soep, en verschillende soorten drank door de fabriek gereden om de werknemers te bedienen, omdat ze niet bij de machines weg konden, of mochten. Er werd in drie ploegendiensten gewerkt. Eternit had een sociaal fonds dat als een van de beste in de buurt bekend stond.

Dit was en is nog steeds voor veel werknemers een reden om Eternit niet te bekritisieren vanwege het willens en wetens blootstellen van de werknemers hun familie en andere inwoners van Twente aan asbest.

Vanaf de tijd dat mijn man er werkte stierven er met regelmaat werknemers van Eternit van tussen de veertig en vijftig jaar aan longziektes. In het begin hoorde je nooit iets over asbestkanker. Hoewel het altijd met een waas van geheimzinnigheid omgeven was. Geleidelijk vanaf de jaren '70 kwam eerst de vakbond met informatie over de gevaren van asbest bij de werknemers. Vanaf de jaren '80 kwam de SP actief in het geweer tegen de levensgevaarlijke blootstelling aan asbest. Remi Poppe sprak er met verschillende werknemers en ondernam een inspectie in de fabriek. Daarop kwamen er vanuit de SP afdeling Hengelo mensen die in Goor folders uitdeelden met informatie over asbest. Dit deden ze bij de fabriekspoort en bij de bewoners van Goor aan de deur.

In het begin was hoon ons deel. Veel collega's beschouwden ons als nestbevuilers en broodrovers. Onze acties zouden leiden tot verlies van banen. En waarom? Niemand werd toch ziek van asbest?

Verlies van banen heeft het niet opgeleverd. Eternit dreigde steeds haar fabriek te sluiten, maar wist in 1993 maar al te rap over te gaan tot productie van dezelfde bouwmaterialen zonder asbest. Toen werd de hele fabriek dan ook rigoureuus schoongemaakt door zogenaamde 'mannetjes in maanpakken', de beschermde schoonmakers van asbeststof.

Eternit liet toen pas voor het eerst zien wat men al veel langer wist, maar onder de pet wenste te houden: namelijk, dat asbest levensgevaarlijk spul is.

Langzaam aan begint men te spreken over de longziektes van werknemers toen, en van mensen die na beëindigen van werk bij Eternit een longziektedood stierven. Ik houd hun namen bij. Inmiddels is de lijst met namen uitgegroeid tot een lange. Van veel mensen is hun exacte doodsoorzaak niet meer te achterhalen, bijvoorbeeld van de Spaanse werknemers kan ik dat maar moeilijk. En bij steeds meer slachtoffers is de bijvermelding dat Eternit de nabestaanden heimelijk een som geld heeft geboden. Maar het is nog lang niet alles. Ook familieleden van ex-werknemers vallen onder de slachtoffers. Aan asbestkanker overleden vanwege asbeststofbesmetting via de kleding.

En opnieuw wil Eternit dat er geen ruchtbaarheid wordt gegeven aan hun geldschikking.

En daar komen nu ook steeds meer slachtoffers bij die besmet zijn geraakt door het stof van asbestpaden. Immers, via de dumping van asbestcementafval door Eternit is er een enorme hoeveelheid asbest in het milieu terechtgekomen.

Rondom Goor is heel Twente bezaaid met asbestpaden, asbest-erven en dumpplaatsen van asbest.

En is het dan niet treurig dat de overheid wel een slachtofferfonds erkent, maar nog steeds te weinig doet aan het opruimen van de oorzaak van de hele ellende. Gedurende twee ronden van inventarisatie van asbestwegen door particulieren heeft de overheid nu kennis van meer dan duizend plekken waar asbest in de bodem ligt, dat is alleen al 1,6 miljoen kuub asbest. Op deze kaart zijn slechts tweehonderd van deze locaties aangegeven. En dat is minder

De vervuiler betaalt

dan 20 procent van de nu gemelde locaties. Van nog achthonderd meldingen zijn de exacte plekken nog niet vrijgegeven. Waarschijnlijk is dit het topje van de ijsberg. De overheid heeft zelf immers tot nu toe steeds nagelaten actief zelf op grote schaal te inventariseren.

Dat stuk van de strijd moet nog steeds gestreden worden. Want de productie van asbestcement mag dan wel gestopt zijn, besmetting met asbest gebeurt nog dagelijks in de wijde omgeving van Goor.

Verheugend is al wel dat de staatssecretaris van milieu onlangs heeft toegezegd om eindelijk te onderzoeken om de kosten van de asbestsanering te verhalen op Eternit. Want de naar schatting 100 miljoen euro die voor deze eerste ronde van sanering nodig is zal helaas nog maar het begin van de kosten zijn.

Voor Eternit gold in Goor sinds lang het gezegde: Wiens brood men eet wiens woord men spreekt.

Ik vind dat het voor Eternit nu maar eens tijd wordt voor het erkennen van hun verantwoordelijkheid voor de mogelijke dood van nog vele mensen, bij wie de besmetting zich nog niet heeft geopenbaard. Laten we Eternit met de neus op de feiten blijven drukken. En die feiten liggen bezaaid in heel Twente helaas. Eternit zal voor de kosten van een spoedige algehele sanering moeten opdraaien. Die strijd zullen we aan blijven gaan.

Aansprakelijkheid voor asbesthoudende producten

A. J. Van, letselschade-advocaat, juridisch adviseur Comité Asbestslachtoffers, wetenschappelijk onderzoeker aan de Vrije Universiteit te Amsterdam

Inleiding

Verreweg de grootste bron van asbestblootstelling in Nederland is het werk. Naar schatting zijn in ons land tussen 1945 tot 1995 ongeveer 10.000 werknemers in de primaire en 330.000 werknemers in de secundaire asbestindustrie met asbest in aanraking gekomen. De verwachting is dat circa 10 procent tot 12 procent van hen in de toekomst zal worden getroffen door een asbestgerelateerde longziekte zoals asbestose, mesotheliom of longkanker.¹

Professionele blootstelling

Asbestslachtoffers die tijdens hun werk zijn blootgesteld aan asbest, staan relatief sterk als het gaat om het verkrijgen van een schadevergoeding. Zij kunnen gebruik maken van de gunstige stelplicht- en bewijslastverdeling die artikel 7:658 BW hun biedt als zij hun voormalige werkgever tot schadevergoeding aanspreken. Volgens dit artikel hoeven zij slechts te bewijzen dat hun ziekte verband houdt met hun vroegere werkzaamheden. In de meeste gevallen komt dat erop neer dat zij kunnen volstaan met het bewijs van blootstelling.² Het is vervolgens aan de werkgever om de blootstelling gemotiveerd te betwisten, of te bewijzen dat hij alle veiligheidsmaatregelen heeft getroffen die destijds van hem mochten worden verwacht. De praktijk leert dat werkgevers zelden slagen in dit bewijs.³ In gevallen waarin meer dan dertig jaar is verstreken tussen de laatste blootstelling en het moment waarop het slachtoffer ziek werd, kan de werkgever voorts een beroep doen op verjaring van de ingestelde vordering. De kans is echter groot dat de rechter een dergelijk beroep in strijd met de redelijkheid zal achten.⁴ Niet alle asbestslachtoffers die tijdens hun werk zijn blootgesteld aan asbest kunnen overigens een beroep doen op artikel 7:658 BW. Een eerste voorwaarde is dat de voormalige werkgever nog bestaat of kan worden achterhaald. Slachtoffers die te maken hebben met een verdwenen werkgever, zullen genoeg moeten nemen met een eenmalige uitkering van € 16.376,- krachtens de Regeling Tegemoetkoming Asbestslachtoffers (TAS). Minder rooskleurig ziet het eruit voor slachtoffers die als zelfstandig ondernemer zijn blootgesteld aan asbest: voor hen bieden noch artikel 7:658 BW, noch de TAS een oplossing. Zij zullen waarschijnlijk met lege handen blijven staan.

Blootstelling via werkkleding

Een tweede bron van asbestblootstelling vormen de werknemers uit de primaire en secundaire asbestindustrie zelf. In Nederland zijn verschillende gevallen bekend van mesotheliomslachtoffers die als huisgenoot van een werknemer in de asbestindustrie aan asbest werden blootgesteld. De blootstelling vindt doorgaans plaats via de kleding van de werknemer. Hoewel ook hier in feite sprake is van professionele asbestblootstelling, kunnen de slachtoffers een eventuele vordering tot schadevergoeding tegen de werkgever van hun huisgenoot niet baseren op artikel 7:658 BW. Tussen de huisgenoot en de werkgever bestond immers geen contractuele relatie. Hun vorderingen dienen zij te baseren op het algemene onrechtmatige daadsartikel 6:162 BW. De vraag is of de huisgenoten daarbij gebruik kunnen maken van de gunstige regels inzake de stelplicht en bewijslastverdeling van artikel 7:658 BW. In de tot dusverre bestaande jurisprudentie op het gebied van asbestblootstelling via de kleding van huisgenoten, is deze vraag in bevestigende zin beantwoord.⁵ Een ander positief bericht voor huisgenoten van werknemers in de asbestindustrie is dat zij met ingang van 1 juli 2004 eveneens in aanmerking komen voor een voorschot op grond van de TAS.

Blootstelling door asbesthoudende producten

Een derde bron van blootstelling zijn asbesthoudende producten. Een voorbeeld daarvan is de vloerbedekking die tussen 1973 en 1980 onder de naam Novilon door de firma Forbo in Nederland op de markt werd gebracht. Deze bevatte aan de onderkant een laag asbest die bij verwijdering van de vloerbedekking een gezondheidsrisico opleverde. In 1992 is in ons land een procedure gevoerd over de vraag of Forbo aansprakelijk kon worden gehouden voor de kosten van professionele verwijdering. De rechtbank Haarlem oordeelde dat dit niet het geval was, omdat in 1973 nog geen overheidsnormen bestonden op basis waarvan Forbo zich had moeten realiseren dat aan het zelf verwijderen van Novilon gezondheidsrisico's waren verbonden.⁶ Deze uitspraak, die kritisch is ontvangen in de literatuur,⁷ roept de vraag op wat de rechtspositie is van consumenten bij wie na blootstelling aan een asbesthoudend product een asbestziekte wordt geconstateerd. Een mogelijk antwoord op deze vraag biedt een recente uitspraak in kort geding van het hof Arnhem.⁸ De zaak betrof een vrouw die kort na haar veertigste mesotheliom kreeg. Het enige traceerbare contact met asbest in haar leven had plaatsgevonden in 1971 tijdens de bouw van een loods naast het huis waarin zij woonde als kind. Het dak en de zijkanten van deze loods bestonden uit asbestcementplaten. Deze waren gedeeltelijk aangebracht door een aannemer en gedeeltelijk door de broers van de vrouw. Zij zelf had tijdens de bouw de werkkleding van haar broers uitgeklopt en het woonerf aangeveegd waar de platen werden verzaagd. De voor de bouw van de loods gebruikte asbestplaten waren afkomstig van de firma Eternit in Goor. Kort voordat zij overleed, startte de vrouw een procedure tot schadevergoeding tegen dit bedrijf. Zij baseerde haar vordering op de stelling dat de gevaren van asbest al bekend waren in ons land voordat Eternit de asbestcementplaten waarmee de loods was gebouwd op de markt bracht. Om die reden waren de platen aan te merken als een gebrekkig product. Het Hof Arnhem wees de vordering van de vrouw toe en veroordeelde Eternit, als producent van de gebrekkige platen, tot betaling van een voorschot op de schadevergoeding. Daarmee creëerde het Hof een belangrijk alternatief voor slachtoffers die de mogelijkheid ontberen een werkgever aansprakelijk te stellen voor het ontstaan van hun asbestziekte.

Blootstelling door asbest in het milieu

Asbest is in bepaalde delen van ons land (met name de omstreken van Harderwijk en Goor) op vrij grote schaal gebruikt voor de verharding van wegen en woonerven. Dit is de laatste bron van asbestblootstelling in Nederland: asbest in het milieu. Deze ‘milieuslachtoffers’ hebben juridisch gezien de meest lastige positie. In de eerste plaats zullen zij moeten zien te achterhalen van welk bedrijf het asbestmateriaal afkomstig is dat is gebruikt voor de verharding van de wegen of de woonerven in hun buurt. Vervolgens dient zich het probleem van de causaliteit aan: is de blootstelling via het milieu wel de oorzaak geweest van het ontstaan van hun ziekte? Er is relatief weinig epidemiologisch onderzoek verricht naar het verband tussen asbestziekten en de aanwezigheid van asbest in het leefmilieu. Dit betekent dat het bewijs van causaal verband in deze gevallen niet eenvoudig zal zijn. Een illustratie daarvan vormt de zaak van mevrouw Heuten. Zij groeide op in de buurt van Goor. Als klein kind fietste zij aan het eind van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig dagelijks van de boerderij waar zij woonde naar school, over een pad dat was verhard met afval afkomstig van de asbestcementfabriek van Eternit in Goor. Dit afval werd door Eternit gratis ter beschikking gesteld. Op veertigjarige leeftijd kreeg mevrouw Heuten de ziekte mesothelioom. Een door de advocaat van mevrouw Heuten gehoorde deskundige had aangegeven dat het aantal mesothelioomgevallen onder vrouwen in de omgeving van Goor significant hoger was dan elders in Nederland. De rechtbank weigerde op basis hiervan een causaal verband aan te nemen; daarvoor was nader onderzoek nodig door een of meer door partijen aan te wijzen epidemiologen. In de procedure die mevrouw Heuten had aangespannen tegen Eternit, kwam de rechtbank daar echter niet aan toe. De zaak strandde op een ander punt. Volgens de rechtbank was in het begin van de jaren zeventig nog onvoldoende kennis aanwezig over de gevaren van het gebruik van asbestcementafval als middel voor de verharding van wegen. Mevrouw Heuten slaagde er daardoor niet in te bewijzen dat Eternit jegens haar onrechtmatig had gehandeld door het asbestcementafval voor de versterking van wegen en erven ter beschikking te stellen. Er zijn derhalve nog veel hindernissen te overwinnen voor de slachtoffers van asbest in het milieu.

¹ A. Burdorf et al., Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 31 mei 1997, p. 1093-1098.

² In principe dient een slachtoffer daarnaast ook het causaal verband tussen blootstelling en ziekte aan te tonen. Bij asbestose en mesothelioom levert dat doorgaans geen problemen op. Bij longkanker ligt dat anders door, met name wanneer het slachtoffer veelvuldig heeft gerookt. Zie hierover Ktr. Middelburg 26 februari 1999, VR 1999, 117.

³ Een uitzonderingsgeval is wellicht HR 26 januari 2001, NJ 2001, 597.

⁴ Zie HR 28 april 2000, NJ 2000, 431.

⁵ Zie Rb. Almelo 27 januari 1999, VR 2000, 24 en Rb. Amsterdam 24 maart 1999, TMA 1999, nr. 5, p. 168 v.; VR 2000, 25 (Vat – Ajax Brandbeveiliging BV). Voor een nadere onderbouwing van dit standpunt zij verder verwezen naar de arresten HR 15 juni 1990, NJ 1990, 716 m.nt. PAS (Stormer – Vedox) en HR 22 januari 1999, NJ 1999, 534, m.nt. PAS (reclasseringsmedewerker).

⁶ Rb. Haarlem 18 februari 1992, NJ 1993, 521.

⁷ Zie L. Dommering-van Rongen, Aansprakelijkheid voor verwijdering asbest, Vrb 26 mei 1992, p. 36-7 en M. Kremer, Buitencontractuele aansprakelijkheid voor asbesthoudende producten, AA 43 (1994), p. 495-503.

⁸ Hof Arnhem 13 april 2004, rolnummer 2003/726 KG (vervolg van Rb. Almelo 22 mei 2003, LJN-nummer AF9060).

De vervuiler betaalt

Vormen van schadevergoeding

A. J. Van, letselschade-advocaat, juridisch adviseur Comité Asbestslachtoffers, wetenschappelijk onderzoeker aan de Vrije Universiteit te Amsterdam

Bronnen van asbestblootstelling

Binnen de huidige samenleving bestaan verschillende bronnen van asbestblootstelling. Meest belangrijk is de professionele blootstelling. Wereldwijd zijn vele miljoenen werknemers in de primaire of secundaire asbestindustrie in aanraking gekomen met asbest. In Europa is het werken met asbest inmiddels verboden waardoor deze bron langzaam opdroogt, maar in veel landen buiten Europa is dat nog geenszins het geval. Een tweede, nauw met de professionele blootstelling samenhangende bron is de blootstelling van familieleden en huisgenoten van werknemers in de asbestindustrie. De blootstelling vindt dan doorgaans plaats via de kleding. Een derde bron bestaat uit asbesthoudende producten, zoals asbestcementplaten, gaskachels, etc. De vierde bron is tot slot de blootstelling via het milieu. De omgeving van asbestmijnen en asbestcementfabrieken is vaak zo zwaar vervuild met asbesthoudend afval, dat dit een gevaar oplevert voor de gezondheid van de omwonenden. Deze milieuverontreiniging begint nu in Nederland haar eerste slachtoffers te eisen. In andere landen zoals Italië en Zuid-Afrika, is dat eveneens het geval. Tijdens dit congres staat vooral de positie van deze milieuslachtoffers centraal.

De rechtspositie van asbestslachtoffers

Via welke bron een slachtoffer aan asbest is blootgesteld, is van groot belang voor de vraag of hij of zij aanspraak kan maken op een schadevergoeding en wat daarvan de eventuele hoogte is. Zo zijn slachtoffers van professionele blootstelling vaak veel beter af dan milieuslachtoffers. Daarnaast is bepalend in welk land het slachtoffer woont, of om meer precies te zijn: volgens welk rechtsstelsel de schadevergoedingsvraag dient te worden beantwoord. In het ene land krijgt een slachtoffer van professionele blootstelling bijvoorbeeld helemaal niets of slechts een gering deel van zijn of haar schade vergoed, terwijl in het andere land de volledige schade wordt vergoed. Dit hangt voor een deel samen met verschillen in de hoogte van het smartengeld, maar veel belangrijker is wellicht dat tussen de landen onderling enorme verschillen bestaan met betrekking tot het toepasselijke stelsel van schadevergoeding. Dit zal waarschijnlijk duidelijk worden tijdens het vervolg van dit congres, wanneer de situatie in een aantal afzonderlijke landen nader onder de loep zal worden genomen. Voor een beter begrip van de situatie in al deze

De vervuiler betaalt

landen, zal ik hieronder proberen uiteen te zetten wat de basiselementen zijn waarmee in de meeste landen het schadevergoedingsrecht is opgebouwd. Dat zijn er drie, namelijk de civiele aansprakelijkheid, de sociale verzekering en de fondsvorming.

Civiele aansprakelijkheid

Het uitgangspunt van het civiele aansprakelijkheidsrecht is dat ieder slachtoffer in beginsel zijn of haar eigen schade zelf dient te dragen. De schade kan pas worden afgewenteld op een derde, wanneer het slachtoffer kan bewijzen dat deze derde de schade heeft veroorzaakt en dat de schade had kunnen of moeten voorzien. Het slachtoffer moet dus drie dingen bewijzen: schade, causaal verband en schuld of onrechtmatigheid. Voor asbestslachtoffers is dat een bijzonder zware bewijslast, omdat het vaak tientallen jaren geleden is dat de blootstelling plaatsvond. Feitelijke informatie over de toenmalige arbeidsomstandigheden is dan vaak niet meer te achterhalen. Bovendien lopen de slachtoffers door het vaak lange tijdsverloop tussen blootstelling en ziekte de kans dat zij hun vordering niet meer kunnen instellen, omdat die is verjaard. Uit oogpunt van bescherming van werknemers, ziet men vaak dat de rechtspraak de slachtoffers in meer of mindere mate tegemoet komt met betrekking tot het door hen te leveren bewijs, met name wat betreft de verjaring en de schuld of onrechtmatigheid. Dat neemt niet weg dat nog steeds een aanzienlijk deel van de ingestelde vorderingen faalt. Veel milieuslachtoffers slagen er bijvoorbeeld niet in om aan te tonen welk bedrijf verantwoordelijk is voor de aanwezigheid in het milieu van het asbestmateriaal waaraan zij zijn blootgesteld. Andere nadelen van het stelsel van civiele aansprakelijkheid zijn de hoge kosten voor de slachtoffers en de lange duur van de procedures. Daar staat tegenover dat slachtoffers die succesvol zijn een volledige schadevergoeding ontvangen en dat het de veroorzaker is die deze schadevergoeding betaalt. Het beginsel 'de vervuiler betaalt' doet hier dus zeker opgeld.

Sociale verzekering

Het uitgangspunt van de sociale verzekering is de solidariteitsgedachte. De schade van de enkeling wordt gedragen door het collectief. Dat betekent dat hier niet geldt dat ieder zijn eigen schade dient te dragen, maar dat schade in beginsel moet worden vergoed (deze gedachte wordt ook wel aangeduid met de slogan 'pech moet weg'). De verspreiding van de schade over het collectief kan op verschillende manieren plaatsvinden. De meest gebruikte methoden zijn via het stelsel van belastingheffing (volksverzekeringen) en via het afsluiten van sociale verzekeringen zoals arbeidsongeschiktheidsverzekeringen waarvan de premies worden voldaan door werkgevers en – vooral – de werknemers zelf. Een voorbeeld van collectivering van schade op het gebied van beroepsziekten en arbeidsongevallen biedt de vroegere Nederlandse Ongevallenwet. Deze bood een inkomensvervangende uitkering plus een geringe vergoeding voor enkele bijkomende kosten voor alle werknemers die leden aan een van de op een lijst voorkomende beroepsziekten. De Ongevallenwet verhinderde werknemers met een beroepsziekte een vordering in te stellen tegen hun werkgevers; de sociale verzekering verving het stelsel van civiele aansprakelijkheid derhalve geheel. In Nederland is de Ongevallenwet in 1967 afgeschaft. In België en Duitsland is een soortgelijke wettelijke regeling echter nog steeds van kracht, terwijl in Nederland op dit moment aanwijzingen bestaan voor een terugkeer naar het stelsel van sociale verzekering voor arbeidsongevallen en beroepsziekten.

De voordelen van sociale verzekering zijn evident: de drempel voor het verkrijgen van een schadevergoeding is laag (geringe bewijslast, nauwelijks transactiekosten) en de slachtoffers ontvangen direct een schadevergoeding. De nadelen zijn echter fors. Er wordt geen smartengeld uitgekeerd, waardoor een groot deel van de schade niet wordt vergoed. De uitkering komt slechts toe aan een beperkte groep slachtoffers, namelijk alleen degenen die behoren tot de kring van verzekerden van de wettelijke regeling waarop de sociale verzekering is gebaseerd. In de praktijk zijn dat doorgaans alleen de slachtoffers die tijdens hun werk aan asbest zijn blootgesteld en ziek geworden. De andere drie groepen asbestslachtoffers, waaronder de milieuslachtoffers, vallen niet onder een sociale verzekering. Verder wordt alleen een uitkering verstrekt als het gaat om een erkende beroepsziekte. Niet alle asbestziekten vallen daar automatisch onder. In België en Duitsland wordt longkanker bijvoorbeeld slechts onder bepaalde voorwaarden gezien als een beroepsziekte. Tot slot komt bij deze vorm van schadevergoeding het principe 'de vervuiler betaalt' niet goed tot zijn recht, doordat de premies grotendeels worden opgebracht door de (potentiële) slachtoffers zelf.

Fondsvorming

Slachtoffers van asbestziekten (met name zij die lijden aan mesothelioom) zijn gebaat bij een snelle schadevergoeding. Het stelsel van sociale verzekering voldoet daaraan, maar daar staan als nadelen tegenover dat geen volledige schadevergoeding wordt geboden, dat een grote groep slachtoffers buiten het systeem valt en dat geen recht wordt gedaan aan het beginsel 'de vervuiler betaalt'. Het stelsel van civiele aansprakelijkheid mist deze nadelen, maar is relatief kostbaar en traag. Het ideale schadevergoedingssysteem voor asbestslachtoffers bestaat uit een mix van beide systemen. In Nederland bestaat sinds kort een dergelijk systeem, in de vorm van een overheidsregeling die deels wordt gevormd door een schadefonds voor asbestslachtoffers. De hoofdlijnen van deze regeling zijn als volgt. Alle asbestslachtoffers met de ziekte mesothelioom die door hun werk of via de kleding van huisgenoten met asbest in aanraking zijn gekomen, kunnen aanspraak maken op een uitkering van € 16.376,-. Dit bedrag wordt betaald uit een door de overheid ingesteld schadefonds. Om in aanmerking te komen voor dit bedrag, moeten de slachtoffers hun vordering cederen aan de overheid die vervolgens namens de slachtoffers gaat proberen het restant van de schade te verhalen op de veroorzakers daarvan. Als dit lukt, ontvangen de slachtoffers ook het restant van hun schadevergoeding.

Dit systeem is voor de slachtoffers bijzonder gunstig: de kosten zijn laag, de bewijslast is gering, de snelheid waarmee een uitkering wordt gedaan is hoog en als het schadeverhaal door de overheid slaagt, ontvangen zij een volledige schadevergoeding. Bovendien is het in dat geval de vervuiler die betaalt. De enige nadelen zijn dat niet alle slachtoffers voor vergoeding in aanmerking komen. Alleen slachtoffers met mesothelioom kunnen een beroep doen op deze regeling. Verder is de regeling niet toegankelijk voor milieuslachtoffers en slachtoffers van asbesthoudende producten. Er blijft derhalve nog ruimte voor verbetering.

De vervuiler betaalt

De Nederlandse asbestkaart

drs. Machiel van der Woude, Instituut Asbestslachtoffers

Inleiding

Voor de afhandeling van schadeclaims van slachtoffers van asbestgerelateerde ziekten is de schatting van de historische blootstelling een ingewikkelde zaak, die momenteel voor iedere casus apart moet worden uitgevoerd.

Doel van de asbestkaart

Het opstellen van een elektronisch expertsysteem voor de ontwikkeling in de asbestblootstelling in bedrijfstakken, productiefuncties en beroepen in de periode 1945-1994. Dit expertsysteem faciliteert de schatting van de historische asbestblootstelling van personen die aanspraak maken op een schadeclaim bij het Instituut Asbestslachtoffers. De asbestkaart beslaat de periode 1945-1994. Het jaar 1945 is gekozen omdat de vooroorlogse asbestindustrie in Nederland van zeer geringe omvang is geweest. Het jaar 1994 is gekozen omdat vanaf 1 juli 1993 het gebruik van asbest en asbesthoudende producten verboden is in Nederland.

Resultaten

De informatie over historische asbestblootstelling is ontleend aan verschillende bronnen. Kwalitatieve informatie over veranderingen in asbestblootstelling en stand der techniek in bedrijfstakken en beroepen in Nederland in de periode 1945-1994 is afkomstig uit dossiers van schadeclaimprocedures van asbestslachtoffers. Kwantitatieve gegevens over asbestblootstelling in Nederlandse bedrijven zijn afkomstig uit de wetenschappelijke literatuur, rapporten van de Arbeidsinspectie en openbare processtukken. Omdat over de asbestblootstelling in Nederlandse bedrijven onvoldoende kwantitatieve gegevens voorhanden zijn, is het expertsysteem mede opgebouwd op basis van gegevens uit het buitenland, met name Engeland, Verenigde Staten, Duitsland, Australië, Finland en Canada. In deze landen is reeds vanaf 1960 op min of meer systematische wijze de asbestblootstelling in het beroep in kaart gebracht.

Het expertsysteem is voorgelegd aan personen met inzicht in de historische ontwikkeling van bedrijfstakken en hun arbozorgsysteem. Deze deskundigen zijn met name gezocht in kringen van arbeidsinspecteurs, arbeidshygië-

De vervuiler betaalt

nisten en veiligheidskundigen maar ook enkele oud-medewerkers van asbestbedrijven hebben belangrijke aanvullende informatie verstrekt.

Structuur van de asbestkaart

De informatiestructuur van de asbestkaart maakt het mogelijk om op drie manieren informatie te vergaren over het gebruik van asbestproducten en daaruit volgende blootstelling:

1. Algemene beschrijving van asbestbedrijven en asbestgebruik in bedrijfstakken
2. Algemene beschrijving van bekende asbesthoudende producten
3. Specifieke beschrijving van asbestblootstelling per beroep in bedrijfstakken.

De kern van de asbestkaart wordt gevormd door deze laatste informatiebron die twee niveaus kent. Op het hoofdniveau wordt voor geselecteerde bedrijfstakken en beroepen voor elke onderscheiden combinatie een oordeel gepresenteerd over de historische asbestblootstelling in de diverse perioden tussen 1945 en 1994. Het hoofdniveau richt zich vooral een snel overzicht van de beschikbare kwantitatieve gegevens over metingen van asbestblootstelling in het beroep in Nederland en het buitenland en het daarop gebaseerde algemene oordeel over het gemiddelde niveau van blootstelling. Het expertsysteem kent een tweede niveau van informatie met een stratificatie naar bedrijfstak. Voor een aantal bedrijfstakken waarvan voldoende informatie beschikbaar is, is een gedetailleerde beschrijving aanwezig van relevante beroepen, wijze van gebruik van asbest en asbesthoudende producten, procesttechnologie en beheersmaatregelen.

Het congres is mede mogelijk gemaakt door financiële steun van

Roulaux Asbestonderzoek

FNV Bureau Beroepsziekten

Comité Asbestslachtoffers

Socialistische Partij

Expertisebureau Groot BV

SP-fractie Europees Parlement

Nederlandse Vereniging voor Arbeidshygiene (NVvA)

De congrescommissie is als volgt bereikbaar:

IACA Congrescommissie • Postbus 14022 • 3508 SB Utrecht • T (030) 210 99 11 • F (030) 210 99 12 • E iaca@ruers-adv.demon.nl

Bankrekening: 4253638